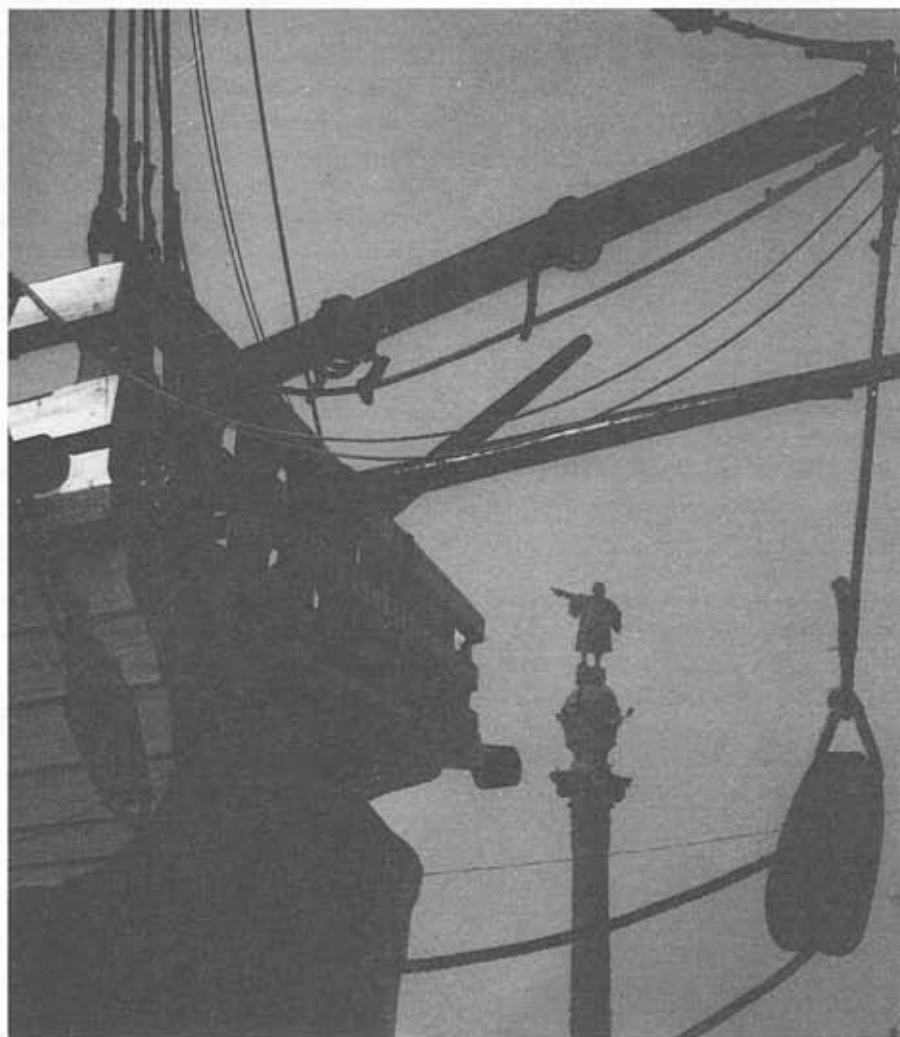

Centre d'estudis **colombins**

*Escorç Colombí al Moll de Barcelona
de P.C i R.*

ÒMNIUM CULTURAL

Montcada 20 pral. (Palau Dalmases) - 08003 BARCELONA
Tel. (93) 319 80 50 - Fax: (93) 310 69 00

Butlletí del Centre d'Estudis Colombins

ANY III/ Núm. 9 / 1r trimestre 1993 / Preu: 200 Pts. -9FF

9

ANY III Núm. 9 / Primer trimestre de 1993
Director: Joaquim Arenas i Sampera
Secretari de redacció: Jordi Gàlvez i Pasqual
Editor: Òmnium Cultural
Producció: Viena Serveis Editorials, S.L.
Dipòsit legal: B-16689 - 1991

Sumari

Editorial	2
Vida del Centre	3-6
Tribuna:	
- L'arribada de Colom a Barcelona per Antonio Rumeu de Armas	7
Articles:	
- L'estada dels Reis Catòlics a Barcelona per Jaume Aymar i Ragolta	10
- Per què els Reis Catòlics eren a Barcelona. Encaix Històric per Pere Català i Roca	12
- La vinguda de Colom a Barcelona per Josep M. Castellnou	15
- Divulgació del descobriment des de Barcelona per Francesc Albardané i Llorens	17
- Els misteris de Barcelona i el silenci de Gènova per Caius Parellada	20
- La magnífica rebuda de Colom a Barcelona segons Lamartine per Pere Català i Roca	23
- Què cal dir del baptisme dels sis indis a Barce- lona l'any 1493 ? per J.M.Martí Bonet	24
Opinió:	
- Una opinió autoritzada sobre PM. d'Anghiera i una apreciació sobre la titularitat de Colom com a Almirall per Pere Català i Roca	27
Notes:	
- Una anècdota del colombista tortosí Enric Ba- yerrí (1882-1958) per Fidel Dalmau	28
Efemèrides:	
- Cicle de conferències a la Corona d'Aragó	28
- Catalunya a l'època de Colom. Exposició	28
- Presentada a Amèrica la tesi catalana sobre l'ori- gen de Colom	29
Bibliografia:	
- Leibovici, Sarah. <i>Christopher Colomb Juif.</i>	30
- Escolano, Gaspar. <i>Décadas de la Historia...</i>	31

NOTA

S'autoritza la reproducció, parcial o total, dels articles publicats en aquest butlletí, sempre i quan s'hi faci constar la procedència. Agrairíem que se'ns fes arribar un exemplar de les publicacions on els nostres treballs hagin estat reproduïts o esmentats o fins i tot una fotocòpia que identifiqui la publicació i la data d'edició.

Editorial

Com no podia ser altrament, la història obliga, el present Butlletí s'esmerça a tractar l'efemèride colombino-catalana que, ara fa cinc-cents anys, tingué lloc a Barcelona i a Catalunya arran de la Descoberta feta per l'Almirall el 12 d'octubre de 1492.

No és dir res de nou afirmar que l'any on som, el 1993, constitueix per essència el del Vè. Centenari de fets trascendents per a la història vinculats o vinculants per a Catalunya: Colom i Amèrica. En poques paraules, el 1993 esdevé, amb tota propietat, l'Any de Catalunya, i de Barcelona.

Ho avala la realitat històrica indiscutible en els tres fets prou coneguts.

La vinguda i sojorn de Colom a Barcelona, on es trobaven els Reis Catòlics, després d'arribar a Lisboa i de passar per mar el punt de partida d'on sortí el dia 3 d'agost de 1492.

Allà on rep Colom el reconeixement oficial per la gesta és a Barcelona, capital del Principat i davant del sobirà dels catalans, i també de la reina consort, Isabel. Tal com anaren les coses, bé es pot dir que l'estada perllongada dels reis, la de més durada que mai no feren a Catalunya i el desig personal del Descobrir de venir a la ciutat comtal, explicitat en el Diari de Navegación, 15-3-1493, constitueixen una coincidència d'alt valor històric.

L'endegament del segon viatge és objecte d'un protagonisme català indiscutible. La seva preparació es féu a Barcelona i cal considerar que aquesta expedició marinera tenia per objectiu l'ocupació de les noves terres descobertes. Colom nomena cap militar de l'expedició a Pere Margarit i compta com a legat pontifici per a l'evangelització amb Bernat Boïl, ambdós catalans.

I encara hi trobem un altre personatge important per l'amistat que li professava l'Almirall i la fidelitat a aquest demostrada tothora. Es tracta del tarragoní Miquel Bellester, a qui Colom confiarà posteriorment la fortalesa de la Concepció, a l'illa de Sto. Domingo. A la mateixa tripulació, hi consten molts catalans, homes i dones. El segon fou, clarament, el viatge català; pel lloc de la preparació, per la tripulació i pel comandament.

Una altra qüestió gens menyspreable fa de l'any 1993 l'any *mirabilis* quant a Catalunya i la Descoberta. Es tracta de la famosa Carta de Barcelona impresa a la ciutat comtal l'any 1493 per l'impressor Pere Posa. El text és el de la lletra que adreçà a Lluís Santàngel. És la primera notícia divulgadora de la gran gesta. L'original, escrit ben segur en català segons ha estudiat el nostre consoci, Josep Porter, resta

perdut. N'existeix una còpia de l'edició, castellana feta per Pere Posa. El mateix 1493 se'n féu una edició en llatí, llengua internacional de l'època, traduïda per Leandre Coscó i editada per Plannk.

Aquest número 9 del Butlletí tracta especialment l'arribada i el sojorn de Colom a Barcelona. S'ha procurat tractar els temes més rellevants del fet, que han estat encomanats a persones especialitzades.

Quant a la *Vida del Centre*, la secció és prou explícita en relació a l'activitat viscuda. Cal esment de l'establiment de l'oficina permanent del Centre, el servei de la qual és a disposició dels socis dues vegades a la setmana, amb la biblioteca, fons documental i secció administrativa.

També esperem que, quan llegeixi, el Butlletí present, el lector pugui trobar a les llibreries l'obra col·lectiva *Colom i el món català* editada per l'editorial Dalmau i que constitueix l'aportació científica impresa del Centre en l'escaiença del Vè Centenari de la Descoberta.

El President

Vida del Centre

XII Tertúlia Colombina Josep Mª Castellnou *La llengua de Colom i la teoria del pare Streicher*

El passat dia 21 d'octubre del 1992, a la tertúlia mensual del *Glaciar*, el vice-president del Centre va desenvolupar el tema *La llengua de Colom i la teoria del pare Streicher*, el jesuïta alemany que, per tal de combatre els estudis del Dr. Luis Ulloa sobre la catalanitat del Descobridor, va cercar de trobar, en la llengua colombina, tota mena de contradiccions i fins i tot de desqualificacions. Castellnou va posar en relleu que el pare Streicher, per tal de contradir la teoria del Dr. Ulloa, i sembla que fins i tot sense haver llegit a fons el llibre de l'autor peruà, va negar certs arguments de Ramón Menéndez Pidal referits a les postilles colombines del *Rerum Novarum*, ja que, datades el 1481, feien nosa al jesuïta alemany. Però el fet és que la contradicció del pare Streicher va resultar tan fora de lloc, que els mateixos genovistes el van deixar de banda.

Castellnou, en les seves referències, va recolzar-se força en l'aspecte paleogràfic de l'escriptura colombina, aportant el testimoni del primer sostenidor de la teoria galleguista,

que ja va indicar que la lletra de Colom no tenia res a veure amb la cal·ligrafia italiana. I també el valuós estudi d'Andrés Mª Mateo que l'any 1942 va editar-li la Universitat de Valladolid, on aquest autor diu que la lletra de Colom és diferent de la cal·ligrafia castellana de l'època degut a la influència de la lletra catalano-aragonesa; i si per un costat hi ha qui manifesta que la cal·ligrafia colombina no és com la italiana i algú altre diu que és diferent de la castellana, Castellnou arriba a la conclusió que la lletra de Colom ha d'ésser forçosament lletra catalana.

Després d'aquest preàmbul, Castellnou va posar en evidència algun tret de la cal·ligrafia colombina, com per exemple la "r", la "e", la "a" i la "y" que no es troba en cap altre document de l'època. Castellnou va demostrar com alguns autors havien pogut dir que l'Almirall signava en català quan usava aquest mot, és a dir, que escrivia L'ALMIRANT, però el cert és que Colom escriu una "e" final amb un traç molt fi i allargat que moltes vegades duu a confusió, però sempre hi ha la "e". Altres aspectes paleogràfics va exposar Castellnou de la llengua colombina, i finalment va respondre les preguntes que sobre el tema van ser fetes.

XIII Tertúlia Colombina Udina Martorell *Els nous documents de Colom respecte als Reis Catòlics*

A la cerveseria *el Glaciar* tingué lloc la XII Tertúlia Colombina que, sota el títol *Els nous documents de Colom respecte als Reis Catòlics*, ens oferí el catedràtic mèrit de la Universitat Autònoma de Barcelona, Dr. Udina Martorell, el dia 9 de desembre.

El professor Udina, amb la seva habitual agudesa i coneixement, penetrà en determinats aspectes de la documentació colombina corresponent a la preparació del primer viatge i resaltà alguns aspectes novells i de provada importància per a la correcta avaluació històrica de la descoberta d'Amèrica.

A judici del reputat americanista, l'autenticitat del document de les Capitulacions, signat pels reis en benefici de Colom, quedà abastament provat, i invità el públic assistent a resseguir detalladament el contingut del paper cancelleresc conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

De l'anàlisi efectuada, el distingit confe-

renciant resaltà la dimensió mediterrània del document, per tal com hi apareixen conceptes estranys o poc habituals a l'àmbit cancelleresc castellà. El càrrecs atorgats a Colom, virrei, governador general són propis dels regnes catalans mediterranis, i evidencien una concepció talassocràtica provinent de la Corona d'Aragó.

El conferenciant dedicà algun temps a desvetllar alguns detalls del procés negociador, ja que pot deduït de la redacció de les Capitulacions, i remarcà com, en definitiva, no es tracta d'un pacte privat entre els reis i el navegant sinó una concessió unilateral dels monarques després de les negociacions entre Colom i les dues corones.

El professor Udina explicà com les negociacions esmentades no van concloure amb les Capitulacions atorgades a Colom. L'existència d'un document reial posterior signat tretze dies després completa i precisa la decisió dels reis i s'adecua a la prescripció cancelleresca castellana, tot i la intervenció de Coloma, secretari del rei. El privilegi atorgat a Colom representà a judici del professor Udina una posterior castellanització de l'empresa ja que les titulacions i l'esperit mediterrani del document de les Capitulacions és bandejat en el segon escrit.

Abans de finalitzar l'exposició del professor Udina també hi hagué temps per discutir les distintes hipòtesis sobre el paper de la Cancelleria aragonesa en la preparació del viatge descobridor i sobre les intencions del rei en Ferran respecte al projecte descobridor de Colom.

Posteriorment s'establí un torn de preguntes i de debat que continuà durant el sopar.

XIV Tertúlia Colombina Consuelo Varela Cristóbal Colón y los oficiales...

El passat dia 14 de gener, al nostre estatge del Palau Dalmases de l'Òmnium Cultural, la prestigiosa historiadora, especialitzada en els estudis colombins, Consuelo Varela, de la Escuela de Estudios Hispanoamericanos, de Sevilla, va desenvolupar la seva conferència programada dins de les nostres Tertúlies Colombines i amb el títol certament un xic llarg i ben indicador del propòsit de la Sra. Varela. El títol que emmarcava la dissertació era *Cristóbal Colón y los Oficiales Catalano-aragoneses que le acompañaron en sus viajes al Nuevo Mundo*, i ja resultava un xic enganyador perquè tret de Colom, Ballester, Margarit i el pare Boïl,

pel que sembla, cap més català, o aragonès, que era el terme utilitzat per la Sra. Varela, no va acompanyar Colom en els seus viatges. És clar que per la documentació trobada fins ara sembla que la cosa fou així, podent-hi afegir els noms de Paner, Moliart i algun altre, però donades les circumstàncies en què es van portar a cap tant el primer viatge com els altres tres que Colom va organitzar, els dubtes són més que raonables. Però és clar que ara no es tracta d'això, sinó de deixar constància de la dissertació de l'excel·lent historiadora.

La conferència de la Sra. Varela, en la seva estructuració, podem dir que fou científicament ajustada i molt ben documentada, cosa que no pot estranyar donats els coneixements que aquesta historiadora té del món colombí i la Descoberta d'Amèrica; potser, en tot cas, gosàriem dir que el tema no era el que hauríem desitjat els colombistes catalans, però la realitat, almenys la que fins ara ens diuen els documents estudiats, no la podem ni canviar ni disffressar al nostre gust. El fet que la Sra. Varela va posar en clar, és que gairebé cap català no va prendre part en cap dels quatre viatges colombins, i això degut a les normes que regien en aquelles expedicions. Va dir la Sra. Varela que, tret del primer viatge, que fou organitzat pel propi Colom, els altres tres de colombins, i segurament que els que va organitzar la Corona castellana pel seu propi compte, eren sempre supervisats per la Corona, i tots els càrrecs que suposaven una autoritat civil o militar eren nomenats pels reis, sense que per ara puguem saber-ne les raons, van nomenar les persones que els eren fidels, fins i tot alguna vegada contra el parer del Descobridor. Els cronistes, que són els únics que podien fer alguna llum al respecte, no la van reflectir ni hi van oposar cap raó. Els comanaments eren persones de la confiança reial i els caps de les naus eren nomenats pels propietaris dels vaixells, i com sigui que tant el primer viatge com els subsegüents es van organitzar al sud de la Península, sembla lògic que la majoria dels oficials, podríem dir-ne tècnics, fossin d'aquelles terres. La Sra. Varela va posar en clar aquests punts, i fins que algun document nou no ens faci canviar aquesta realitat, podríem dir que Colom es va veure sempre allunyat d'allò que sembla que perseguia.

Acabada la conferència, alguns tertulians van fer algunes preguntes a la historiadora, la qual va saber respondre amb domini del seu ofici i els seus coneixements. De tota manera, el Centre d'Estudis Colombins amb la intervenció d'una personalitat com la de la Sra. Varela creiem que va obrir una altra finestra cap a la seva consolidació com a nucli de persones serioses i preparades per a la defensa de les seves conviccions.

XV Tertúlia Colombina

Caius Parellada

Les darreres recerques del tema colombí

Va començar la seva parlada fent al·lusió a alguns dels punts bàsics en la tesi de la catalanitat de Colom, els quals foren aquells que amb un símil del que s'ha fet en altres casos, va anomenar els de les tres enes, ço és, nom, noblesa i nacionalitat. Pel que fa al nom, va reformar la certesa que el nom genuí del descobridor fou el de Colom. Sobre la noblesa, recordà breument els fets i dades que en fan una realitat indiscutible i alhora destacà que mentre que a Catalunya hi havia Coloms nobles, a Gènova no hi havia Colombos d'aquesta condició, segons confessió dels mateixos genovistes. I pel que concerneix la nacionalitat, va subratllar que, encara que sembli una petició de principi parlar de nacionalitat com a prova de catalanitat, no ho és pas, perquè parlant d'això es refereix a documents que comporten una declaració explícita o implícita de nacionalitat. I remarcà que si per una banda no existeix cap document de caire oficial on al descobridor se'l declari genovès, per l'altra sí que n'existeixen d'emanats dels Reis Catòlics, en els quals el descobridor és documentat com a súbdit seu, és a dir, com a natural d'un dels Estats del seu regisme. I havent-hi documents oficials provatoris que els germans Colom no eren castellans, la conclusió surt tota sola: Eren, documentalment, de l'altra Corona.

Després d'aquest preàmbul, féu una incursió pel tema del Majoratge, amb aportació d'una nova prova documental i amb l'afirmació d'ésser apòcrif, el suposat testament de 1497, no tan sols en relació a Colom, sinó també en relació amb els trompetejats "escribanos de Sevilla". També es va referir breument a dos temes puntuals: El del viatge de circumval·lació de la península ibèrica fet per Colom en els vaixells de Casanova-Colom, fet de gran transcendència, puix que fou llavors que Colom va lluitar contra els genovesos –fet que escandalitza els autors genovesos perquè a priori el consideren impossible–. I el de l'autorització reial donada a Colom per tal de fer nomenaments d'alts càrrecs i que aquest féu servir nomenant catalans per als més alts comandaments.

També es referí a les Capitulacions i documents connexos, signats pels Reis Catòlics a favor de Colom i que són com la carta magna del descobriment. Va afegir que havent estat tractat mestriolament el tema pel Dr. Frederic Udina només hi faria qualque postilla. Així,

per exemple, el gran encert del susdit professor en assenyalar el caràcter de *general* que tenia el càrrec de governador impetrat i concedit a les Capitulacions i la circumstància d'ésser la funció de governador general una figura exclusiva de l'organisme polític de la nostra Corona. I així mateix que el document reial de 30 d'abril del mateix any, 1492, de caire més protocol·lari, suprimeix la nota de *general* i redueix el càrrec al de simple governador.

El dissertant va fer al·lusió a diversos autors que també han estudiat el tema de l'organització política de les noves terres, des de Vicens Vives a García Gallo. I retragué dues frases sorprenents d'aquest darrer: "La iniciativa de crear a les noves terres un virregnat i una governació es degué sense dubte a Colón (sic)" i "l'organització política del Nou Món s'establí abans de conèixer-ne l'existència". I va cloure el tema amb una referència al càrrec de capità general que els reis concediren a Colom l'any primervinent, el 1493, a Barcelona, el qual era així mateix propi del regisme català, creat per Perre III el 1373.

Els temes circumstancials van començar amb el cas de Gaspar Vilana, un notable curial que segons Mitjana fou qui mostrà als Reis Catòlics les lletres que Colom havia rebut dels reis o prínceps de Portugal, França i Anglaterra. Mitjana estableix el parentiu entre el descobridor i Vilana, a través dels Alòs-Colom. I retreu que el fet reportat l'explica el P. Las Casas a la seva *Historia de las Indias*, si bé estafent el nom de Vilana en Villano o Villalón.

Exposà també el fet curiós del llibre *Crisi de Catalunya*, del P. Marcillo, jesuïta d'Olot, on se sosté obertament que foren els catalans els autors de la descoberta del Nou Món. La dita obra aparegué l'any 1685.

Finalment, dedicà una atenció preferent al tema de la intrusió dels Enríquez, de Castella, propparents del rei Catòlic, en les grans famílies que havien ostentat l'almirallat català, els Cabrera i els Cardona. Els Cabrera veieren com la seva darrera comtessa d'Osona i de Mòdica, Anna I es maridava amb Fadrique Enríquez, cosí germà el rei Ferran; la seva germana Elisabet amb Bernardí Enríquez, i una neboda i heretera seva, Anna II, amb Lluís Enríquez, totes les quals circumstàncies fan ben explicable el referiment que a les Capitulacions ja esmentades es fa a l'almirall Alfonso Enríquez. Cosa que, altrament, resta acrescudada si es fa esment de la intromissió que així mateix practicaren els Enríquez en la família dels Folc de Cardona, aleshores almiralls hereditaris de la marina catalana. I així veiem que al temps de Colom, per disposició del rei Ferran, l'almirall de la nostra Corona era Ferran Ramon Folc de Cardona i Enríquez "amado primo", en paraules del rei, i com que el "primo" encara era un

infant, les seves funcions les havia d'exercir el seu pare, Joan Ramon Folc de Cardona i Urgell, casat amb Aldonza, filla de Fadrique Enríquez, almirall de Castella i germà de la reina Joana Enríquez. Amb què el domini dels Enríquez era aclaparador en els fets de mar.

Un altre tema fou el del casament de les tres nétes de Colom filles de Didac Colom i de Maria de Toledo: Maria que es casà amb Sanç de Cardona, Isabel amb Jordi de Portugal i Joana, amb Lluís de la Cueva. Es casaren, doncs, amb membres de la noblesa catalana, portuguesa i aragonesa, cosa molt significativa.

Per fer fi tocà un tema aliè, segons va manifestar, a la qüestió de Colom, però que li és afí. El del Consolat de Mar, un veritable monument jurídic que ha estat el text bàsic de dret marítim internacional des de l'Edat Mitjana, i que com escrigué el professor alemany Wagner és respecte al Dret marítim, el mateix que fou el Digest romà per al Dret civil universal.

Doncs bé, també aquí s'ha produït un fenomen parió al de Colom, ja que s'ha intentat semblantment fer del Consolat una obra italiana. La temptativa, però ha fracassat i ja no es discuteix el seu origen català. Ho reconeix ben clarament el professor de Heidelberg, Leopold Perels en escriure: "Aquesta errònia teoria (la del Consolat de Mar Italià), que àdhuc a Itàlia s'havia abandonat, va renèixer el 1911, però va ésser refutada completament per Guillem Mª de Brocà". (*Revista Jurídica de Catalunya*, 1917)

Diversos

Amb data 15 de setembre de 1992, la Junta directiva va sol·licitar a l'Exm. Batlle de Barcelona que es canviés la inscripció que constava a les plaques indicadores del Passeig de Colom en les quals es feia referència a Gènova. El Sr. Maragall ens comunicà per escrit en resposta a la nostra lletra de petició que l'Ajuntament de la ciutat havia atès la petició feta.

Nova placa indicadora del passeig.

El dia 21 de gener, el Sr. Francesc Albardané vocal a la Junta, féu una conferència que versà sobre *Els Colom de Barcelona* a Vilafranca del Penedès, organitzada per la Delegació Territorial d'Òmnium Cultural d'aquella comarca.

El dia 15 de febrer proppassat, al programa *El matí de Josep Cuní* s'emeté un espai dedicat a conversar sobre el tema colombí en el qual participaren el Sr. Francesc Albardané, vocal de la Junta, que acompanyava la Dra. Consuelo Varela, la qual havia estat conferenciant a la Tertúlia mensual el dia abans a la Sala Lluís Millet del Palau Dalmaes.

La intervenció del Sr. Albardané i la Sra. Varela davant del micròfon és una efemèride, petita si es vol, però significativa, car tot i mantenir, l'esmentada senyora, una posició favorable a la tesi genovesa sobre l'origen de l'Almirall, va reconèixer que existien prou arguments sòlids per defensar la teoria catalana.

Al Casino de Lleida, el dia 14 de desembre de 1992, Joaquim Arenas, president del Centre dictà la conferència *Cristòfor Colom, una història amagada*. L'acte fou organitzat per la Delegació Territorial d'Òmnium Cultural a Lleida. El conferenciant fou presentat pel Dr. Borrell, president de la mateixa entitat a la capital de Ponent.

Com ja s'anuncià oportunament arran de la notificació de la darrera tertúlia corresponent al mes de febrer, una oficina permanent resta oberta als socis del Centre d'Estudis Colombins. Aquesta oficina atén tres vessants:

a/ Els aspectes administratius: correspondència, quotes, atenció de comunicacions telefòniques...

b/ El servei de biblioteca.

c/ EL servei de documentació i arxiu, a disposició dels associats.

L'horari de l'oficina permanent és: dilluns a dijous de 18 a 20,30. L'atén el Sr. Jaume Cañadas. Telèfon, 93/319 80 50.

Es fa avinent als socis que el proper mes d'abril es procedirà al cobrament de la quota anual domiciliada en els bancs o caixes. Els socis, el cobrament dels quals no és domiciliat se'ls presentarà per correu.

Arribada de Colom a Barcelona*

Per Antonio Rumeu de Armas

«El 13 de març de 1493 Colom féu llevar les àncores de la seva nau i amb la marea engegà la vela, de camí cap a les costes espanyoles i penetrà a la barra del Saltes el divendres 15 de març; i després de desembarcar a Palos, punt de partida del seu viatge, als 225 dies de la sortida l'acabava, l'Almirall, escrivint en el seu Llibre de Navegació: "... que estaba de propósito de ir a Barcelona, por la mar, en la cual ciudad le daban nuevas que sus Altezas estaban, y esto para les hacer relación de todo su viage, que nuestro Señor les había dejado hacer, y le quiso alumbrar en él"¹.

En efecte, els Reis, finalitzada l'empresa granadina, havien disposat una llarga jornada a l'Aragó. Els hi portava el desig de reorganitzar l'administració municipal de la capital catalana i els tractes, ja iniciats, amb Carles VIII de França per al recobriment del Roselló i la Cerdanya.

Aquests comtats, dels quals s'havia apoderat el rei de França Lluís XI com a garantia de l'ajuda prestada al rei d'Aragó Joan II contra els catalans insurrectes, foren reivindicats immediatament per aquest mateix rei, en pic acabada aquella guerra, qui aconseguí de vèncer Lluís XI i imposar la neutralització dels referits comtats mentre que no fossin liquidats els deutes amb França. Ara Ferran *el Catòlic*, aprofitant les ambicions del monarca francès Carles VIII, veia arribada l'ocasió de reinvidicarlos, incorporant-los altra vegada als seus dominis primitius. Els tractes foren tan lents i envitricollats, com a fruit de la diplomàcia del segle, que fins hom pogué pensar que ambdós monarques preparaven de comú acord el repartiment de Nàpols. Per fi, en les conversacions de Narbona entre els plenipotenciaris francesos, els bisbes d'Albí i de Leytora, i els espanyols, entre els que destacava el secretari Joan Coloma, pogué arribar-se a un acord; acord ineficaç, davant l'obstinació de les guarnicions franceses a evacuar les places fortes dels comtats.

Fou aleshores quan, en conèixer el rei Ferran *el Catòlic* el regrés dels ambaixadors espanyols, decidí de precipitar el viatge a Catalunya, per tal de dirigir personalment aquelles difícils gestions diplomàtiques. A finals de setembre del 1492 Ferran anunciava als consellers la seva partida de Saragossa en direcció a la ciu-

tat comtal. El 24 d'octubre, després de passar la nit a Valldonzella, els reis entraren solemnement a Barcelona pel portal de Sant Antoni, fent gala, ells i la cort –a tenor dels *Dietaris*– d'un luxe i d'una ostentació desusats, dirigint-se al seu allotjament a la casa-alberg del bisbe d'Urgell, al carrer Ample. Al dia següent, 25 d'octubre, féu també la seva solemne entrada el príncep *don* Joan per ésser jurat, com a hereu, pels catalans.

Poc temps després la plaça del Rei fou escenari del vessànic atemptat de Joan de Canyamars al moment que els reis, seguint antic costum, feien audiència pública tenint a la vora jutges i assessors per resoldre indistintament certa classe de negocis. Va ocórrer aquest lamentable fet el divendres 7 de desembre de 1492, i de les resultes estava convalescent, malferit, el rei Ferran, quan els misatgers sortits de Sevilla portaren a la cort la notícia del feliç retorn de l'Almirall, després del seu viatge immortal, coronat pel més afalagador dels èxits.

Els reis s'afanyaren a contestar-li, invitant-lo a venir a Barcelona. La carta, datada el 30 de març del 1492, és ben explícita:

"El Rey y la Reina: Don Cristóbal Colón, nuestro Almirante del mar Océano e Visorrey y Governador de las islas que se han descubierto en las Indias; vimos vuestras letras y hobimos mucho placer en saber lo que por ella nos escribistes, y de haberos dado Dios tan buen fin en vuestro trabajo, y encaminado bien en lo que comenzastes, en él que sera mucho servido y nosotros asimesmo, y nuestros reinos recibir tanto provecho; placera a Dios que, de más de la que en estos le servís, por ello rescibais de Nos muchas mercedes, las cuales, creed se vos haran como vuestros servicios e trabajos lo merecieren, y porque queremos que lo habeis comenzado con el ayuda de Dios se continue y lleve adelante, y deseamos que vuestra venida fuese luego, por ende, por servicio nuestro, que dedes la mayor prisa que pudieres en vuestra venida, porque con tiempo se provea todo lo que es menester, y porque como vedes el verano es entrado, y no se pase el tiempo para la ida allá, ved si algo se puede aderezar en Sevilla o en otras partes para vuestra tornada a la tierra que habeis hallado. Y escribidnos luego con ese correo que ha de venir presto, porque luego se provea como se haga, en tanto que acá vos venis y tornais; de manera que quando volvieredes de acá este todo aparejado. De Barcelona a treinta de marzo de noventa y tres años. - YO EL REY. YO LA REINA.

Por mandato del Rey y de la Reina, Fernando Alvarez"².

Dels escrits de Colom i de la seva correspondència amb els reis, es dedueix el desig

per part d'aquell de traslladar-se a Barcelona, i el manament d'aquests que ho faci sense demora. Tinguem en compte, a més, que durant el temps de permanència de Colom a Espanya fins al moment de partir per al segon viatge, la cort, i els reis residiren sense interrupció a Barcelona³, i per exclusió cal arribar a la conseqüència lògica que, de celebrar-se l'entrevista, no pogué ésser sinó, precisament, a la capital catalana.

Però és que, a més, tal fet, que considera com una glòria pròpia la ciutat de Barcelona, no se sustenta solament en conjectures més o menys mancades de fonament, sinó en el testimoniatge no pas dubtós d'escriptors coetanis que presenciaren el succés, i en la valuosa afirmació dels reis i de l'Almirall.

Sabem, per la pròpia declaració de Colom, el seu projecte de traslladar-se, per mar, a Barcelona; això no obstant, per causes ignorades, que poden molt bé atribuir-se al mal estat de les naus i a la triga que el viatge per mar suposaria, l'Almirall va dirigir-se per terra a la capital del Principat. És un fet explicat per Las Casas:

"Se partió de Sevilla -diu- llevando consigo los indios, que fueron siete los que habían quedado de los trabajos pasados, porque los demás se le habían muerto, los cuales yo vide entonces en Sevilla, y posaban junto al arco que se dice de las Imágenes, a Sant Nicolás. Llevo papagayos verdes muy hermosos y colorados, y guayças, que eran unas carátulas hechas de pedrería de huesos de pescado, a manera puesto de aljofar, y unos cintos de lo mismo, fabricado por artificio admirable: con mucha cantidad y muestras de oro finísimo, y otras muchas cosas, nunca otras antes vistas en España ni oidas. Despachose de Sevilla con los indios y con lo demas. Tomo comienzo la fama a volar por Castilla, que se habian descubierto tierras que se llamaban las Indias, y gentes tantas y tan diversas, y cosas novísimas, y que por tal camino venía el que las descubrió, y traía consigo de aquella gente; no solamente de los pueblos por donde pasaba salía el pueblo a lo ver, pero muchos de los pueblos del camino por donde venía, remotos, se vaciaban, y se hinchian los caminos para irlo a ver, y adelantarse a los pueblos a recibir-lo"⁴.

Hi ha una evident exageració en aquestes darreres notícies de Las Casas, tal com exageraria -amb caràcters apoteòsics- la rebuda a Barcelona; però no essent-ne testimonis presencials, les seves pàgines sobre el particular manquen de valor.

En canvi, tres escriptors, ben famosos, testimonis de vista de la rebuda règia, ens n'han deixant notícies molt interessants; són: P. M.

d'Anghiera, Gonzalo Fernández de Oviedo i Fernando Colón.

P.M. d'Anghiera (=Pedro Màrtir de Anglería), "maestro en las artes liberales" dels cavallers de la cort d'Isabel i de Ferran, es trobava a Barcelona, en el seguici, quan Colom arribà a la capital catalana. A l'*Opus epistolarum* es fa ressò de l'estada de Colom en la carta que dirigí als seus protectors el comte de Tendilla, capità general de Granada, i fra Hernando de Talavera, arquebisbe de la mateixa ciutat; el 13 de setembre de 1493:

«Aixequeu l'esperit, oh sapientíssims ancians!, oïu una nova descoberta. Recordeu que Colom, el de la Ligúria, estigué en els campaments instant els reis sobre la qüestió de recórrer per les antípodes occidentals un nou hemisferi de la terra; heu de recordar-ho: se'n va tractar alguna vegada amb vosaltres, i sense el vostre consell, crec, no emprengué ell la seva empresa. Aquest ha tornat incòlume; diu que ha trobat coses admirables; ostenta or com a mostra de les mines d'aquelles regions...»⁵.

En anàlegs termes es dirigia Pere Màrtir als seus amics i protectors el comte Arona, Giovanni Borromeo⁶, el vescomte Ascanio Sforza, cardenal vicecanceller de la cort pontificia⁷, i a l'arquebisbe de Braga⁸, encara que per al nostre particular objectiu tingui més interès la segona carta a fra Hernando de Talavera: "El rei i la reina -li deia- a Colom, que tornà d'aquell honrós afany, l'aixecaren a Barcelona Almirall del mar oceà, i el feren seure davant d'ells, la qual cosa (com sabeu) és, en els nostres reis, suprem argument de benevolència i honor que és concedit per grans gestes"⁹.

En les seves famoses *Décadas de Orbe Novo*, P.M. d'Anghiera reproduïx amb idèntiques frases la cortesana rebuda¹⁰.

El segon historiador testimoni presencial del succés fou Gonzalo Fernández de Oviedo, com a patge que aleshores era del príncep don Joan:

"Y en el mesmo año -diu- descubrió Colón estas Indias, e llegó en el siguiente de mill e quatrocientos e noventa e tres años, en el mes de abril, e fallo al Rey assaz flaco, pero sin peligro de su herida.

"Aquestos notables [fets] se han traydo a la memoria para señalar el tiempo en que Colom llego a la corte, en lo qual yo hablo como testigo de vista, porque me halle paje muchacho..., e vi venir al almirante don Chrispstobal Colom con los primeros indios que destas partes alla fueron en el primero viaje e descubrimiento. Assi que no hablo de oidas... sino de vista, aunque las escriba desde aqui, o mejor diciendo, ocurriendo a mis memoriales al mismo tiempo escriptas en ellos. Volvamos a nuestra historia".

"Después que fue llegado Colom a Barcelona, con los primeros indios que destas partes

a España fueron o el llevo, e con algunas muestras de oro e muchos papagayos e otras cosas de las que acá estas gentes usaban; fué muy benigna e graciosamente rescebido del Rey e de la Reina, e despues que ovo dado muy larga e particular relacion de todo lo que en su viaje e descubrimiento avia passado, le ficeron muchas mercedes aquellos agradescidos e le comecaron a tractar como a hombre generosos e de Estado, e que por el gran ser de su persona propia tan bien lo merecia...”

Descriu a continuació Gonzalo Fernández de Oviedo el baptisme solemne dels indis, apadrinats pels reis i el príncep, i encara el cas curiós d'un d'ells, anomenat Juan de Castilla, a qui aquest conservà com a patge¹¹.

El tercer testimoni de l'esdeveniment, però només que probable, fou Fernando Colón, el fill de l'Almirall, i primer historiador de les seves proeses. Conta Gonzalo Fernández de Oviedo com Colom aconseguí del reis, al regrés de seu primer viatge, el nomenament de patges del príncep per als seus dos fills, Diego i Fernando; el pare Las Casas retarda l'ingrés al servei regi a l'any següent, 1494, però en un cas o en l'altre, acompanyaren els fills a l'Almirall en la seva entrada a la cort? Hi ha dades tan minucioses i personals en el relat de Fernando, que inclinen l'ànim de qui el llegeix a pensar que fou testimoni del feliç succés: "L'Almirall -diu- anà per terra a Sevilla, amb ànim d'acudir a Barcelona, on hi havia els Reis Catòlics, i en el viatge hagué de detenir-se una mica, per la molta admiració dels pobles per on passava, car de tots ells i rodalia corria la gent als camins per veure'l, i als indis i a les altres coses i novetats que duia. Així, continuant el seu camí, arribà a mitjan abril a Barcelona, havent fet saber, abans, a Ses Alteses, el pròsper èxit del seu viatge; en tingueren infinita alegria i contentament; i com a home que un tan gran servei els havia prestat ordenaren que fos rebut solemnement. Sortiren al seu encontre tots els qui eren a la ciutat i a la cort, i el Reis Catòlics l'esperaven públicament, amb tota majestat i grandesa, en un riquíssim tron sota un dosser de brocat d'or, i quan anà a besar-los les mans s'aixecaren com a gran senyor, li posaren dificultat a donar-li la mà, i el feren asseure's al seu costat. Després, dites breument algunes coses sobre el desenvolupament i el resultat del seu viatge, li donaren llicència perquè anés al seu alberg, fins on fou acompanyat per tota la cort; estigué allí amb tan gran favor i honra de Ses Alteses que quan el rei cavalcava per Barcelona, l'Almirall anava al seu costat del rei més que l'esmentat infant, qui n'era parent molt pròxim"¹².

N'era cosí germà, del rei, l'infant «Fortuna» (Enric d'Aragó i Sicília, comte d'Empúries i duc de Sogorb).

De la particularitat que l'infant cavalqués a un costat del Rei, i Colom a l'altre, no se'n troba notícia a cap més historiador, i això denota que Fernando Colón va presenciar-ho.

* (de *Colón en Barcelona*, Sevilla, C.S.I.C., 1944, pp. 17-24).

Notas

- 1 *Diario de Colón*. (Edició de Julio F. Guillén: El primer viaje de Cristóbal Colón, Instituto Histórico de Marina, 1943, p. 162.
- 2 Fernández de Navarrete. Martín: *Colección de Viajes...*, II, p. 21.
- 3 Galíndez Carvajal, Lorenzo: *Anales breves del reinado de los Reyes Católicos don Fernando y doña Isabel, de gloriosa memoria*. Biblioteca de Autores Españoles (Rivadeneira), tomo III de las "Crónicas de los Reyes de Castilla", p. 343. (LXX de la Col.lecció).
- 4 Las Casas, Fray Bartolomé de: *Historia de las Indias*, Edició Manuel Aguilar, Madrid, 1927, p. 336.
- 5 *Opus epistolarum*: Edició d'Alcalá, 1530. Carta CXXIV (Barcelona, 13 de setembre del 1493).
- 6 *Ib.*, CXXX (Barcelona, 14 de maig del 1493).
- 7 *Ib.*, CXXXV (Barcelona, 13 de setembre del 1493).
- 8 *Ib.*, CXXXVI (Barcelona, 1 d'octubre del 1493).
- 9 *Ib.*, CXLI (Valladolid, 31 de gener del 1494.)
- 10 *Dècada 1ª*. L. 1r. Cap. IV. Vegeu: Torres Asensio, J.: *Fuentes históricas sobre Colón y América*.
- 11 *Historia general y natural de las Indias, islas y Tierra-Firme del mar Océano* (publicada per la R. Acad. de la Hist.). Madrid, 1851, p. 28 i s.
- 12 *Historia del Almirante don Cristóbal Colón*. Madrid, Victoriano Suárez, 1932, t. I. cap. XLIII. pp. 292-295.

L'Estada dels Reis Catòlics a Barcelona el 1493

per Jaume Aymar i Ragolta

La recuperació del Rosselló i la Cerdanya

L'any 1492, els Reis Catòlics, acabada la guerra de Granada, havien disposat un llarg sojorn a l'Aragó. Els portava allí, d'una banda, el desig de reorganitzar l'administració municipal de la capital catalana i de l'altra, els tractes, ja iniciats amb Carles VIII de França, per la recuperació del Rosselló i la Cerdanya.¹

Recordem que d'aquests comtats se n'havia apoderat el rei de França Lluís IX com a garantia de l'ajut que va prestar al rei d'Aragó Joan II contra els insurrectes durant la guerra civil catalana (1462-1472)². En efecte, en virtut del tractat de Baiona (maig del 1462), Joan II havia hipotecat, a canvi d'ajuda militar francesa, els drets sobirans sobre els comtats del Rosselló i la Cerdanya a favor de Lluís XI fins que no s'hagués liquidat una suma de 200 mil escuts. Un cop acabada la guerra, els comtats fóren reivindicats immediatament per Joan II, el qual va vèncer Lluís XI i li va imposar la neutralització fins a liquidar els deutes amb França.

Ara Ferran el Catòlic, aprofitant l'ambició de Carles VIII, fill i successor de Lluís XI, veia l'ocasió de reivindicar-los, tot incorporant-los als seus dominis privatis. Els tractes diplomàtics per a la devolució del Rosselló i la Cerdanya, però, foren lents i tortuosos. A l'últim, a Narbona, es van establir converses entre els francesos, els bisbes d'Albí i de Leytora i els

Monestir de Sant Jeroni de la Murtra, entre Badalona i la Conreria

espanyols, entre els quals destacava el secretari reial, Joan de Coloma. Però l'obstinació de les guarnicions franceses d'avacuar les places fortes del comtat va obligar els ambaixadors a tornar amb les mans buides.

Fou aleshores que Ferran va decidir de precipitar el seu viatge a Catalunya per dirigir personalment aquelles difícils gestions diplomàtiques. A finals de setembre del 1492 el rei anunciava als consellers la seva partença de Saragossa amb direcció a la ciutat comtal. El 24 d'octubre, després de fer nit al monestir de Valldonzella, fora muralles, els reis entraren a Barcelona per la porta de Sant Antoni i anaren a la casa del bisbe d'Urgell al carrer Ample. L'endemà va entrar també el príncep Joan per ser jurat com hereu pels catalans.

El frustrat regicidi

El divendres 7 de desembre els reis donaven audiència pública tenint al seu costat jutges i assessors per resoldre alguns afers. Fou aleshores que Joan de Canyamars va aprofitar per clavar una coltellada al monarca a resultes de la qual aquest va resultar molt malferit. La reina, esfereïda, va disposar marxar de la ciutat, però els consellers li brindaren sojorn en el monestir de Sant Jeroni de la Murtra, -en aquella època a unes tres hores de camí de Barcelona- indret molt vinculat a la casa d'Aragó car Joan II hi havia fet estades i també el propi Ferran hi havia residit el 1473 i el 1481. (Fou aleshores que degué encarregar les cinc claus de volta del claustre d'aquest monestir perquè en elles no hi figura la magrana de Granada, prova que van ser enllestides abans del 1492). És interessant d'assenyalar que pocs anys abans de la visita que comentem, en el trienni 1486/89, el prior d'aquest monestir, fra Benet de Sant Joan s'havia desplaçat a Saragossa en una missió secreta a parlar amb el Rei Catòlic. La crònica del monestir pressumeix que devia ser per una causa molt justificada perquè el frare no era prompte a desplaçar-se.³

Un altre personatge important estava vinculat alhora a la Murtra i a la cort dels Reis Catòlics: era Jeroni Albanell, advocat i funcionari reial que fou regent de la cancelleria de Catalunya (1491-94) i després passà a ser-ho del Consell Suprem d'Aragó. El 1489 Ferran li havia encarregat juntament amb Jaume Destorrent el privilegi de la insaculació. Albanell havia donat 35 lliures per fer una clau del claustre⁴, probablement la de Sant Jeroni, el seu patró.

Dos mesos després, quan Ferran encara estava convalescent de l'atemptat però ja cavalcava, els reis van tenir notícia que Colom havia tornat del seu primer viatge. Ho van saber per la carta que aquest, des de l'oceà, havia

adreçat al banquer Lluís de Santàngel, valencià establert a Barcelona, el 15 de febrer. Ferran i Isabel, tot seguit, van escriure Colom a Sevilla convidant-lo a venir ràpidament a Barcelona. La carta dels reis és datada el 30 de març.⁵

El camí de Colom a Barcelona

La historiografia tradicional afirma que Colom va travessar la Península per anar a veure els monarques. Abonava aquesta explicació els testimonis de Ferran Colom, de López de Gomara i del P. Las Casas. Però aquests testimonis són quelcom exagerats i imprecisos: un viatge per terra, exposat a lladres i bandolers, amb aquell carregament tan llaminer, i amb una rebuda triomfal a cada poble, l'hauria fet molt més lent. El viatge forçosament havia de ser per mar. Hi ha a favor el mateix testimoni de l'Almirall quan en el seu *Libro de Navegación* escriu "... que estaba de propósito de ir a Barcelona, por la mar, en la cual ciudad le daban nuevas que sus Altezas estaban"⁶.

Altres obstacles per a l'itinerari marítim és la tradicional afirmació que Colom, abans d'anar a veure els reis, va anar a acomplir vot a la Verge de Guadalupe en gratitud per haver salvat la vida, ell i tota la tripulació, en la tempesta del viatge de tornada i que va batejar els indis en aquell monestir jerònim. Però el fet és que d'una estada de Colom l'abril del 1493 en aquest cenobi no hi ha cap document històric. Els qui l'afirmen invoquen la tradició constant del monestir i el testimoni del viatger alemany Jerònim Münzer que en el seu llibre de viatges (1494-95) diu que va veure en les estances reials de Guadalupe molts papagais i afegeix que ningú, tret de Colom no podia haver-los deixat allí⁷. És molt versemblant que Colom visités Guadalupe en aquella ocasió com ho havia fet ja el 1486 i ho tornaria a fer el 1496 al retorn del segon viatge. El que no és clar és el mes en què va visitar-lo. La nostra opinió és que el 1493 l'Almirall va passar per Guadalupe de tornada de Barcelona i no en el viatge d'anada, per tant no en el mes d'abril, quan els reis reclamaven la seva compareixença, ell volia comunicar-los aviat el resultat de la seva expedició i no hi havia temps material de fer cap pelegrinatge.

Sí que consta documentalment, en canvi, que els Reis Catòlics eren al monestir de Sant Jeroni de la Murtra on esperaven Colom. L'ànsia dels monarques era comprensible: els interessava conèixer de primera mà l'abast del descobriment i en tot cas preparar un segon viatge aprofitant el bon temps. Així doncs, a Sant Jeroni de la Murtra, en un discret acte de cort, reberen l'Almirall. Colom va explicar als reis el seu viatge i els monarques li feren diverses mercès.⁸

Uns dies després, possiblement per Pasqua (que aquell any es va escaure el 7 d'abril) foren batejats els sis indis a la Catedral, essent apadrinats pels reis i el príncep. Un d'ells rebé el nom de Joan de Castella, i fou conservat com a patge del príncep⁹.

El 23 de maig els monarques, en carta al famós mercader florentí Juanoto Berardi li anunciaven la pròxima partença de Barcelona del Descobridor. Tres dies després els reis ordenaven els consells i justícies de les distintes ciutats i viles del regne que es donés bona estada a l'Almirall i a cinc criats que l'acompanyessin sens cobrar res i també el trànsit lliure i franc per tots els equipatges que conduïa Colom camí de Sevilla, per València i Castella.¹⁰

Entretant, la carta de Colom a Santàngel havia estat impresa a Barcelona per Pere Posa *el Vell*, prevere, impressor i enquadernador, que tenia la botiga de llibres al carrer de la Boqueria, en una sala gran on hi havia el taller d'impremta. Aquesta carta, que és com l'acta notarial de l'existència del que després s'anomenà Amèrica, va ser traduïda all llatí per Leandre de Coscó, tingut per aragonès però probablement del poble homònim de la Noguera. Va ser editada a Anvers, a París i a Basilea aquell mateix any, i el 1494 a Roma, a Florència i a Valladolid. El 1497 fou editada a Estrasburg. Aquesta lletra va ser escrita en castellà, però sabem que hi havia un original en català. Ho diu una anotació "letra enviada al escribano de ración el año 1493, en catalán"¹¹.

Vicissituds del *Llibre de Navegació*

El primer de juliol els reis enviaven una lletra a Colom, que ja tornava a ser a Sevilla, referent a la tramesa d'una còpia de *El Libro de la Navegación* que ell havia deixat als monarques. Ferran i Isabel li deien "e quanto a lo que decys que abys menester el libro que aca dexasteis e que se trasladase e que se vos ymbiase ensi se farà..."¹² El 13 d'aquest mateix mes els reis reben a Sant Jeroni de la Murtra l'ambaixador de França¹³ i aquells dies Ferran signa en l'esmentat monestir diversos documents, fins al dia 17.¹⁴

Més endavant la reina torna a escriure a Colom amb un "traslado de libro que aca dexasteis, el cual a tardade tanto, porque se fyciste secretamente para questos questan aquí de Portugal, nin otro ninguno no sopiese dello..."¹⁵ A qui es refereix la reina? Probablement a Don Álvaro de Portugal que vers el 1493 també va pernoctar en el monestir de la Murtra¹⁶.

El 27 de juliol els reis escrivien novament a Colom que estava ultimant els preparatius del segon viatge.

Ferran i Isabel es van estar a Barcelona tot l'agost i a primers de setembre van emprendre camí cap a Perpinyà on entraren triomfalment el dia 13.

Pel que fa a Colom, el dia 25 d'aquell mateix mes salpava del port de Cadis, novament rumb a les Índies.

Notes

- 1 A. Rumeu de Armas, *Colón en Barcelona*, Sevilla, 1944.
- 2 Vg. C. Batlle, "L'expansió Baixmedieval (segles XIII-XV)" a *Història de Catalunya*, vol. III, pp. 200-207.
- 3 Vegeu la transcripció de la Crònica a J. M. Cuyàs, "Seguim historiant el segle XV" a *Amistad* n. 66, juny 1975, p. 7.
- 4 J. M. Cuyàs, "Seguim historiant el segle XV" *Amistad* n. 66 (juny del 1975) p. 7.
- 5 M. Fernandez de Navarrete, *Colección de Viajes*, tomo II, p. 21. Cf. Rumeu de Armas, op. cit., pp. 19-20.
- 6 *Diario de Colón* (Edició de Julio F. Guillen: El primer viaje de Cristóbal Colón. Instituto Histórico de Marina, 1943, pp. 160-161.
- 7 A. Muñoz Sanchez, *Monasterio de Guadalupe*. Barcelona, 1989, pp. 22-23.
- 8 Vg. el nostre treball: "Cristòfol Colom a Sant Jeroni de la Murtra" publicat al Butlletí del Centre d'Estudis Colombins ns. 5-6, Barcelona, 1992, pp. 6-12.
- 9 El fet és citat per G. Fernandez de Oviedo, *Historia general y natural de las Indias, islas y Tierra-Firme del Mar Océano* Madrid, 1851, pp. 28-29. Cf. Rumeu de Armas, op. cit., p. 23. D. Monfart, *Catálogo memorial des concellers de Barcelona y cosas notables suceshidas en son temps*. Real Academia de la Historia: Bibliografía Colombina. Madrid, 1892, p. 431.
- 10 M. Fernandez de Navarrete, *Colección de viajes...* tomo II, pág. 40.
- 11 J. Porter, *Cristófor Colom entre el document i la falla* (obra inèdita).
- 12 *Colección de documentos inéditos de Indias*, tomo XXX, pág. 164.
- 13 *Dietario de la Generalidad*, extractado por don José Corpleu en dicho día. Correo Catalán (15/11/1892) p. 11.
- 14 Dos d'aquests documents, estesos pel secretari reial Miguel Pérez de Almazan són citats per A. de la Torre, *Documentos sobre relaciones internacionales de los Reyes Católicos*, Barcelona, CSIC, 1962, Vol. IV, pp. 240-241 i comentats per P. Catala Roca, "Dos documents expedits per Ferran el Catòlic des de Sant Jeroni de la Murtra el 1493", al Butlletí del Centre d'Estudis Colombins, ns. 5-6, Barcelona, 1992, pp. 14-15. Vg. també A. Rumeu de Armas, *Itinerario de los Reyes Católicos (1474-1516)*. Madrid, 1974 on es citen aquests i d'altres documents del 13 al 17 de juliol del 1493.
- 15 Martin Fernandez de Navarrete, *Colección de viajes...* tomo II, pág. 108.
- 16 J.M. Cuyàs, *Resumen histórico del Monasterio de San Jerónimo de la Murtra*. Badalona, 1975, p. 21.

Per què els Reis Catòlics eren a Barcelona. Encaix històric

per Pere Català i Roca

El bienni barceloní 1492-93 ha motivat l'estudi per diversos autors (Sanpere i Miquel, Vicens Vives, Caballé i Clos, Rumeu de Armas, Duran i Sanpere, etc.) i hom diu que la Ciutat Comtal no comptava pas més de 35.000 habitants.

Feia només una vintena d'anys que havia acabat la guerra que la Diputació del General havia sostingut, durant uns llargs i aclaparadors deu anys, enfrontada al rei Joan II. De fet, la conclusió de la lluita, per les Capitulacions de Pedralbes, signades el 16 d'octubre del 1472, clogué moltes de les ferides obertes, però no deixava de substituir, en determinats ànims, el record de la guerra civil. Als inicis del conflicte -convergència d'una crisi polític-social, econòmica i institucional-, el rei Joan II, temorós que les autoritats catalanes poguessin concertar-se amb el monarca francès, hipotecà a Lluís XI de França els comtats de Rosselló i Cerdanya. En virtut del tractat de Salvatierra i Baiona, acordat el març del 1462, durant trenta anys el sobirà francès gaudiria dels esmentats comtats, els quals havien de revertir al rei d'Aragó en pic transcorregut el lapse.

1462+30 anys=1492. S'acabava el termini dels trenta anys, feia temps de la pacificació del país -passem per alt els esdeveniments d'història general centrats, tal volta, a Perpinyà-, Joan II era mort, l'havia succeït en el tron el fill Ferran, casat amb Isabel de Castella, i les ambaixades trameses pel sobirà aragonès -o sigui el rei dels catalans- a Lluís XII de França no duien traça d'aconseguir la devolució estatuïda.

L'historiador Emilio Sanz Ronquillo, a *Itinerario de Fernando el Católico, Rey de Aragón* (Saragossa, 1955), refereix, textualment, que "en Zaragoza don Fernando trató de allegar gente de armas y juntar un poderoso ejército para el caso en que el Rey de Francia rehusase hacer entrega del Rosellón, sobre cuyo asunto se realizaban negociaciones, las que por intervención del Gobernador del Rosellón hubieron de ser interrumpidas, y los delegados del Rey de Aragón decidieron venirse a Figueras. Ante estas novedades, el Rey, que estaba en Zaragoza entendiendo en cosas del buen regimiento de la ciudad, decidió salir para Barcelona el 5 de octubre, y el 18 del mismo mes llegó a la capital del Principado".

Abans d'esmenar aquesta darrera data, ens interessa d'assenyalar, des del punt de vista del colombisme, que un delegat especial del rei Ferran per negociar la devolució

d'aquells comtats fou el P. Bernat Boïl (company de Colom en el Segon Viatge), qui ja actuava en funció tal el desembre del 1486, quan es traslladà a la cort francesa, amb el cavaller Joan de Marimon. En realitat, ambdós duïen, també, la missió de temptejar el matrimoni entre la infanta Isabel i el "christianissimo Karolo, Francorum rege". Podríem postular que en aqueix 1486 l'enfocament era d'interès dual: missió aragonesa i missió castellana. Hom admet que ja amb anterioritat Boïl havia actuat com a comissionat prop del monarca francès. La biografia de Boïl, segons manifestació pròpia escrita el novembre del 1489 "indigno sacerdote hermitanyo de las montanyas de Monserrate", comporta l'entesa del perquè professà en l'orde dels Mínims: la seva estada a França i, en concret, a Tours, comportà que tractés amb fra Francesc de Paula, fundador de l'orde i home de gran influència dins la cort de França.

Hem apreciat que Sanz Ronquillo fixa al 18 d'octubre del 92 l'arribada del rei Ferran a Barcelona. Però, segons el *Manual de Novells Ardits o Dietari del Antich Consell Barceloní* l'entrada del sobirà, acompanyat de la "Reyna e filles", "dins la Ciutat" de Barcelona, ocorregué el dimecres 24 d'octubre.

Cal dir que, atenent una norma protocol·lària, el rei havia sojornat "en la vila de Molindereig", ja el dilluns 22, per així donar temps als consellers barcelonins, avisats, de preparar la solemne rebuda, en aquesta ocasió als "Sor. Rey, Sra. Reyna, Sor. Príncep, Princesa de Portugal e tres Infantes". A "mossèn Gabriel Sampso e mossen Jachme de Gualbes" pertocà de presentar els respectes, en nom de la Ciutat comtal, als il·lustres hostes de Molins de Rei.

Ja al setembre, Ferran II, des de Saragossa, havia cursat als consellers de Barcelona la seva intenció de "venir aci" —explica el *Manual de Novells Ardits*— "per entendre coses redundants al benifit de aquesta Ciutat e principat de Catalunya, pregantlos haguessen tantes posa sens pagar quantes poguessen per poder aposentar molts de la cort qui ab ell venian".

Autors no mal documentats han volgut assenyalar que la vinguda dels reis obeïa a motius poderosos, i Sanpere i Miquel, en una conferència que pronuncià a l'Ateneu Barcelonès fa un segle, arribà a aquesta afirmació: "Quan tant hom ha fantasiat sobre la raó i el motiu que portà a Barcelona els Reis Catòlics a darreries del 1492, uns suposant que vingueren per tal de posar en ordre els assumptes del Rosselló, altres per tal d'apaivagar els remences i concordar-los amb els seus senyors, altres perquè així ho disposà la Providència perquè rebessin a Barcelona Colom, bé podem dir nosaltres que els Reis vingueren

El barri de la Ribera al segle XV.

per a completar o arrodonir la conquesta del país; això és, per a realitzar el pensament polític de la reina Isabel, la conquesta, després de la conquesta de Granada, d'Aragó, o sigui de les seves llibertats".

El monarca venia motivat, també, pel "redrés", pel redreç que abellia del País, ben acusat en el si conventual (Montserrat, Poblet, Santes Creus...) Un exponent del desig reial, el trobem amb la introducció a Catalunya del Tribunal del Sant Ofici. Un altre exponent recau en l'elecció dels consellers barcelonins; conforme ho indica el Dietari, amb referència al 30 de novembre del 1490, "lo senyor Rey vol que per l any sdevenidor sian consellers los anomenats en aquesta cédula"; ço és, l'elecció era determinada pel monarca. Avui algú rubricaria: nomenament "a dit". Igualment, el 30 de novembre -diada de Sant Andreu (quan eren renovats els càrrecs municipals)- del 1491 "fou per lo senyor Rey feta nominació de aquells la nominació dels quals per lo Illmo. Infant fou liurada en una cédula de paper al discret en Johan Faner, notari del dit consell".

El rei i la reina, amb el fill i les filles, tingueren allotjament, durant llur estada a Barcelona, a la mansió que el bisbe d'Urgell tenia al carrer Ample. Això no impedeix que hom pugui indicar algun altre estatge reial. Però consta, per exemple, que els monarques, domiciliats al carrer Ample, foren objecte d'homenatge, amb un festot folklòric, el 15 de novembre d'aqueix 1492.

Jornades després, trobant-se els reis a Barcelona, s'esqueia novament la diada de Sant Andreu, i "aquest dia per los honorables Consellers fou manat de ajustar Concell de C Jurats per fer la electio en semblant acostuma de fer de Concelleria jatsia nos fes com se acostumave". No hi mancà, tampoc, la imposició sobirana: "misser Alfonso de la Cavallaria, Vicicanceller, proposa als Concellers e al Concell demunt dit de sent jurats qui congregat e aple-

gat ere Com ell, ensemps ab les altres persones ja demunt nomenades, eren aquí de part de la predita Magestat del Senyor Rey e aportaven nòmina dels Concellers per l'any prop següent".

Les raons per les quals Ferran II imposava el seu arbitri pertocant les autoritats de Barcelona, les havia exposat ben clarament ja feia dos anys; trobant-se a Còrdova, el 3 de novembre del 1490, havia escrit "al l-lustre Infant Don Enric Duch de Segorbe, Compte de Empuries, nostre molt car cosí e Lochtinent general en lo Principat de Cathalunya, Regne de Mallorques e illes adiacentes" que: "Vistes les divisions que son entre los Ciutadans de la nostra Ciutat de Barchinona e les passions que per causa de tal regiment entre si tenen, e los grans abusos que son comesos en las eleccions, de gran temps ençá, fetes dels Concellers e altres officials de la dita Ciutat, pervertint los de que en les dites eleccions servar se deu dels privilegis, gravement abusan, e lo que pijor es, fahent lo dit regiment particular devent esser comú e general a tots los bons e suficients ciutedans pera regir e governar la dita Ciutat, usurpant poch lo dit regiment, e excloent los restants ciutadans de la dita Ciutat, per la qual causa es venguda en gran despopolació e ruina, car la dita Ciutat amb mal regiment nos pot sostenir, ans es forçat que peresqua per esser situada en loch molt magre e steril, si ab justa e bona governació no es conservada".

Conseqüentment, "com a cap e príncep de la República... havem delliberat per los dits respectes no permetre elegir, ni dar loch que-s faça elecció de la Conselleria de la dita Ciutat", arribant a l'arrest "en ses cases la vespra abans de la dita festa de Sanct Andreu" de "tots los Consellers qui vuy son de la dita Ciutat, matent guardes en les cases de cada un dells". No escapava pas al rei Ferran, dos anys abans que vingués, la impopularitat de l'ucàs: "segons pretén la dita Ciutat poder ho fer".

La realitat és que, per causes complexes, Ferran no gaudia de general simpatia, a Catalunya. Se n'havia adonat, l'any 1484, el polonès germanitzat Popoliev, i ho havia reflectit en una comunicació que subratllava: "Aquí la reina és rei, i el rei és un servidor; jo desconeixia tal sistema de govern".

De l'ànim impositiu, també, de la reina Isabel de Castella, en teoria sense validesa a la punida capital catalana, apareix la imposició ací d'una festa que no entrava en el calendari de festivitats barcelonines: L'Expectació de la Verge Maria, o Nostra Senyora de l'Esperança ("Nuestra Señora de la O"). Val a dir que la imposició de tal festivitat no pogué tenir lloc a la Catedral de Barcelona el 1492 -ho fou posteriorment-, a causa del regidici que en la per-

sona del rei Ferran tractà de cometre, el 7 de desembre, el "pagès, bar e traydor, malvat horat, ab ánimo diabólich" Joan de Canyamars; atemptat emboirat en els motius, no pas gens en l'horrible sentència. Remetem, per a l'episodi de la criminal coltellada i el càstig del "foll y orat", a la relació feta per l'arxiver municipal Carbonell.

Una tal pàgina negra de l'història barcelonina no ens fa perdre el fil de la idea que dúiem i que recalquem amb les paraules d'historiador tan solvent com Antonio de la Torre: "es evidente una intervenció muy activa de doña Isabel, aun en asuntos de la Corona de Aragón" (*Fernando el Católico, gobernante*, pp. 16 i 19).

Aviat transcendí dellà frontera la notícia del frustrat magnicidi. Un autor italià modern (G. C. Rossi) ha escrit que aqueix atemptat "può essere ritenuto a ragione il fatto che più appassionò l'opinione pubblica anche italiana, eccezion fatta della conquista de Granada". "Maggiore perfino -commenta l'autor de *l Re Cattolico in testimonianze letterarie e storiche italiane del tempo*- che il viaggio di Colombo".

Se succeïren a Barcelona les processions a intenció de la salut del monarca. Arribaren moltes ambaixades per expressar el desig de prompte guariment. EL 22 de desembre, ja Ferran II estant fora de perill, les autoritats barcelonines convocaren "per fer gràcies a nostre Senyor Déu e a la sua beneyta mare advocada nostra, de la sanitat e bona convalescentia de la Magestat del Senyor Rey".

Concloïa l'any, i el dia 28 de desembre el rei tornava a prendre disposicions oficials i, així, manà desarmar tots els navilis presos "por fuerça" i alliberar els galiots, llevat dels moros presos en bona guerra i els esclaus degudament adquirits, amb prohibició de fer-ho en el futur.

El dia 30, Ferran comunicava als bisbes de Badajoz i Astorga, ambaixadors seus a Roma, que instessin la vinguda del nou bisbe de Barcelona, Pedro García, car la diòcesi "tiene grande necessitat de la presencia de su pastor".

El 9 de gener de 1493 -s'encetava un altre any memorable-, "cavalca la Magt. del Senyor Rey per la Ciutat, e aná a Nostra Dona de Pietat, a la qual Mt. los pobles li exian al encontra cridant altes veus 'Sor. Deus te mantenga', que era cosa admirable". El mateix dia arribà una comissió de la ciutat de Granada, interessant-se per l'estat de salut del sobirà, "y eren Moros" (Bruniquer, *Rúbriques*). S'acabava de complir l'aniversari de la presa de la ciutat granadina i, oi més, de la conclusió de la lluita secular a la Península.

Ambaixades d'arreu; a destacar, però, també especialment, la del rei de França, presentada el 18 de gener, puix que "segons se

dehie per restituir Rosselló e Serdanya" (*Manual...*).

El 4 de febrer, els rei, reina i príncep partieren cap al santuari de la M. de D. de Montserrat. Regressaren a Barcelona el dia 14. L'estada a la Santa Muntanya abrigava, ben segur, sentit religiós i, a la vegada, sentit polític; com els fets anirien demostrant.

D'entre les diverses informacions encara relacionables amb el succés de l'atemptat, consignem que Joan Bentivoglio féu arribar al rei una cuirassa ("ferream coracem").

La reforma de Montserrat, la restitució de Rosselló i Cerdanya, l'expulsió dels jueus, la Inquisició... eren temes pendents quan Ferran II ja podia considerar-se recuperat de l'atac del "rustico et vesano homine ataque a demonium omni turba correpto"... i quan arribava de primer a Lisboa i més tard a Barcelona un personatge que acabava d'inscriure amb majúscules el nom en la història universal.

La vinguda de Colom a Barcelona

per Josep Mª Castellnou

Fins no fa molts anys, tant la vinguda com l'estada de Cristòfor Colom a Barcelona eren posades en dubte per la majoria dels historiadors. I això malgrat el que havien escrit el pare Las Casas, Gonzalo Fernández de Oviedo, el fill del Descobridor Ferran, i d'altres cronistes contemporanis, tots els quals havien escrit l'estada de Colom a la Ciutat amb detalls, potser exagerats, però en certa manera naturals. Personalment no sabem comprendre per què els historiadors, els d'aquí i els de fora, han volgut silenciar, o potser amagar, la vinguda de Colom a Barcelona; i sobta de veure com, si els historiadors negaven un fet, els pintors el plasmaven ben obertament i amb tota mena de magnificències. Ja vam iniciar aquests apunts sobre la vinguda del Descobridor a Barcelona en el nostre full *Recerques i Aclariments*, n° 2, on dèiem que els mesos de març, abril i maig del 1493, a la nostra ciutat hi va haver una veritable guerra d'interessos i de política entorn de la Descoberta, amparant-nos, per a la nostra tesi, en el fet de la "qüestió de dates acusadores" que negaven, o almenys contradien, totes les "veritats" establertes per tal de fer de Colom un genovès; cosa no provada encara, i que la mateixa Real Academia de la Historia també afirma que no està provat que Colom sigui genovès. Es veritat que els historiadors es valien, per tal de negar la vinguda, i sobretot l'estada de Colom a Barcelona, del

silenci dels cinc diversos Dietaris i Llibres de Cerimonial, els quals, malgrat de publicar notícies veritablement fútils, no diuen res de la vinguda del Descobridor ni, cosa que ja assenyalava el fons de la qüestió, de la Descoberta quan tothom sap que els reis comunicaven als regidors de les ciutats dels seus regnes coses del seu propi govern i coses no tan pròpies, com era la conquesta de Granada que la van comunicar a tort i a dret. Però, repetim, nosaltres ja vam dir en el citat full que els reis havien imposat el silenci a tots els elements oficials i aquests van obeir; però també vam indicar que si bé és veritat que els reis van poder tancar la boca als seus cortesans i subordinats, no van poder acallar la veu dels seus súbdits, i per això un tal Anibal Zennaro va escriure a Itàlia, a Jacobo Trotti, el dia 9 de març del 1493, dient-li que un tal COLOMBA (no Colón com diuen els historiadors) ha descobert unes illes a la part de les Índies. D'altres testimonis hi ha de l'arribada de Colom a la ciutat de Barcelona, i del bateig dels indis a la Catedral, i dels contactes que Colom degué tenir a la ciutat. Però ara els deixarem de banda i intentarem de justificar el nostre criteri sobre la vinguda de Colom a Barcelona, per mar, i molt abans de rebre la lletra dels reis del 30 de març.

En primer lloc ens cal dir que sempre que un document no contradigui un altre document provinents tots dos del mateix autor, creurem allò que exposa el document, no cercant-li cap mena de rerafons ni segona intenció; això ho deixem per als genovistes quan han de lluitar per poder conjugar el que hem indicat com a "qüestió de dates acusadores", que com que no lliguen amb els seus propòsits han de dir que el document és errat o que una data és equivocada, com succeeix amb la lletra d'Anibal Zennaro, del 9 de març, que fa quedar molt malament als reis, que no responen a Colom fins al 30 de març. És clar que algun historiador tan poc favorable a les nostres tesis com és el Sr. Ballesteros, pot dir que l'arribada de la notícia a Barcelona és molt justa però no impossible, i ha de dir això perquè en la mateixa lletra Zennaró diu que demà sortirà cap a Itàlia l'ambaixador dels reis, marxa de l'ambaixador que per la documentació produïda per al viatge no es pot amagar. Com aquest exemple en tenim molts més, com és ara el bateig dels indis a la Catedral el dia 3 d'abril, data que també fa nosa als historiadors genovistes. Però anem pel que fa al nostre criteri: per què diem que Colom va venir a Barcelona per mar? Doncs senzillament perquè el mateix Descobridor ho diu al seu *Diari de bord*, el dia 15 de març, tot just arribat a Palos; diu que pensa anar a Barcelona on sap que hi ha els reis (i ho sap des de Lisboa, ja que les relacions entre Barcelona i la capital lusa són molt extenses

en molts sentits) i que ho pensa fer *per mar*. I si Colom diu que vol anar per mar, amb quina autoritat diuen els historiadors que va venir per terra? A més a més, hi ha moltes raons que garanteixen les paraules del Descobridor: testimonis del viatge, dificultats per a tanta gent de trobar els mitjans necessaris, lentitud d'un viatge de tal mena amb tanta gent, "tota gent de mar", gens avesada a una travessa tan exagerada, manca d'un salconduit per no pagar peatge a cada pas, etc., etc.

No s'ha trobat cap testimoni dins la ruta que el seguici enorme del Descobridor hauria hagut de fer pels camins de la Península. I reafirma aquest criteri que hi ha un testimoni de la descoberta colombina; és el *Cabildo* de Còrdova que diu que ha vist una lletra sobre la Descoberta i que fins i tot han donat una quantitat al correu. I ho creiem tot, però també creiem que

tar damunt de cap bèstia), els mariners que el mateix Colom diu que van cobrar tot el que se'ls devia a Barcelona (peça autògrafa del Descobridor) i alguna persona més com podien ésser el pare Las Casas, Oviedo, el fill de Colom, Ferran, i algú més que se'ns escapa. De tota manera, podem veure la gran cavalcada que tantes persones i objectes haurien travessat tota la península, de Palos o Sevilla fins arribar a Barcelona. Per força un tal espectacle hauria hagut de deixar el seu testimoni, i no se n'ha trobat cap, i no es pot creure que el silenci imposat pels reis a Barcelona ho fos també a tots els territoris. El duc de Medinaceli, amb la setva tan coneguda lletra als reis diu ben clar que el silenci obligat no fou pas tan sever per als súbdits. A més a més, per viatjar per terra calia disposar de molts animals de tir, i se sap que els reis havien de donar

Joan D'Ivori. A Alfons Roure: *Història popular de Catalunya*, II, s.a.

Colom no va escriure al *cabildo*, ho va fer a Beatriu, la seva dona cordovesa, i aquesta, per la raó que fos, ho va comunicar i ensenyar la lletra de Colom, per això diuen "que han visto una letra", lletra que els historiadors diuen que era la que el correu portava per als reis o la lletra per a Santàngel o Sánchez, com si un correu anés ensenyant la correspondència per tot arreu. El cert és que l'únic testimoni que tenim de Colom per terra, és la lletra colombina a la seva dona a Còrdova, i de cap més testimoni no n'ha restat res. Una altra prova del viatge marítim és voler fer viatjar per terra una quantitat de gent que bé podia acostarse a la cinquantena de persones; amb Colom havien de venir els més pròxims servidors, lligats a ell i als reis, els sis indis (potser inútils per a mun-

un permís per tal de fer ús de cavalls, com podem comprovar quan, força anys després, degut a l'estat de salut i als anys del Descobridor, l'autoritzen per tal que pugui viatjar amb un mul. Per tant, a la dificultat de disposar de tants animals, i del seu permís per usar-los, i fins i tot la possibilitat de no poderlos utilitzar alguns dels viatgers, encara hi podem afegir la lentitud de la caravana; i si es vol que Colom esperés la lletra dels reis del 30 de març, lletra que Colom hauria rebut el 5 o 6 d'abril si el correu era un correu urgent, ¿hem de creure que el Descobridor ja tingués la seva caravana a punt quan rebés notícia dels reis? Amb tot, encara que ja tingués el viatge preparat, la seva arribada a Barcelona, amb aquell impediment, no la podem creure sinó cap a finals del mes

d'abril, i això no és possible perquè no podem oblidar les *Butlles* del Sant Pare, dels dies 3 de maig (2 butlles) 4 de maig, que porten la ratlla que els reis diuen que Colom va dir que havien de dur. ¿Quan hauria dit Colom als Reis que les butlles havien de dur *la ratlla*? A la fi del mes d'abril? ¿I com hauria sabut l'ambaixador de Castella a Roma allò de la ratlla? Tot ens fa creure que el Descobridor va haver d'arribar a Barcelona amb el temps necessari per tal de parlar amb els reis sobre la seva gesta i com havien d'ésser les butlles papals; i això ens obliga a creure que Colom va arribar molt aviat a la ciutat on hi havia la cort. Per tant, com ja hem repetit moltes vegades, Colom no va esperar la lletra del 30 de març dels reis per venir, ja que ell sabia que la cort era a Barcelona des de la seva arribada a Lisboa el dia 4 de març, quan ja escriu als reis demanant-los ajut o socors, com es vulgui, perquè coneix com les gasta el rei Joan II i la por era ben natural. En fi: resumint tot el que hem deixat exposat, hom pot assegurar que Colom va venir a Barcelona per mar, ja que en aquells moments d'eufòria per l'èxit del seu viatge de descoberta era molt més fàcil trobar una nau que no els animals i carruatges necessaris; i si no disposava d'un sal conduit per poder passar els "diezmeros", "portazgueros", "alcaldes de sacos", "guardas", "aduaneros" i "alnoraselfes" el cost de l'expedició hauria estat, a més a més d'enutjós, molt car. Sols cal pensar que en la seva tornada a Andalusia (tot i que el Descobridor es va quedar a Còrdova) Colom i Fonseca van fer ús d'un salconduit reial, per a ells i els seus acompanyants. Cal dir, també, que la major part del personal que va venir amb Colom a Barcelona, va retornar a la seva terra amb la nau que els havia portat; sols Colom i Fonseca, amb alguns acompanyants van anar per terra cap a Andalusia, recordant, però, que Colom es va quedar a Còrdova al seu retorn, com ho confirmen els reis en escriure-li i dir-li que han rebut la seva lletra de Còrdova.

Per acabar aquests apunts, que per la seva importància demanen molta més extensió (potser un llibre ben documentat i amb tot l'aparat crític que exigeix el tema), sols ens cal recalcar el que hem repetit: que la "questió de les dates acusadores" és un escull que els genovistes no poden pair, i les tesis d'un Colom català en surten ben reforçades i, sobretot, ens fan veure que Colom i Barcelona estan molt entroncats, familiarment, culturalment, mercantilment i políticament. Si la celebració del 5è Centenari, per a molts catalans, va ésser un fet força discutible per moltes raons, la vinguda del Descobridor a Barcelona té tot un altre caire: aquest fet escau ja dins dels lligams polítics que emmarcaren les gestions que van arribar a culminar amb la necessitat de la Des-

coberta, que no dubtem que va ésser una empresa catalana, i les lluites que per raons que se'ns escapen, van originar el gran bati-bull organitzat a Bardelona els mesos de març, abril i maig del 1493, que la documentació oficial no ens sap aclarir però que no dubtem que hi ha d'haver testimonis als nostres arxius que ens ho diran algun dia. Només ens cal pensar que la ciutat del món que té un monument a Colom, tret de la megalomania del president Belaguer (i fixem-nos en el fet anecdòtic, un altre nom d'origen català!) més significatiu i monumental és la ciutat de Barcelona. Tots els silencis oficials, secret d'estat, fet polític, o el que sigui, no han pogut fer callar la tradició i certs documents que assenyalen fets que no encaixen amb la *faula* colombina que se'ns ha fet creure fins avui. La catalanitat de Cristòfor Colom, avui per avui, ja ha deixat senyals ben clares de la seva veritat. I la vinguda del Descobridor a Barcelona, ara fa 500 anys, és la fita més interessant de la ciutat, lloc on es va gestar el gran acte de trobar uns camins que fins llavors ningú no havia recorregut, i que els homes de mar i mercaders de Catalunya van impulsar.

Divulgació del descobriment des de Barcelona

per Francesc Albardané i Llorens

El dia 31 de desembre del 1492 Europa desconeixia el descobriment d'un nou món per Cristòfol Colom. Quan i com es va produir la difusió de l'èxit del viatge i quins motius considerem que foren el motor d'aquesta divulgació seran l'objecte de la present reflexió. El fet es va produir evidentment l'any 1493 i és lògic que diferents estudiosos considerin que hauria de ser el present any de 1993 quan caldria recordar el descobriment d'Amèrica.

L'arribada de Colom a Europa després d'un penós viatge de retorn es va produir el 4 de març a Lisboa, tot i que ja havia entrat abans en contacte amb els portuguesos a les illes Açores. Lisboa i més específicament la cort reial portuguesa, varen ser el primer focus de difusió del descobriment del nou món. L'arribada a Lisboa no ha estat prou ben analitzada en profunditat i planteja molts interrogants de gran interès com: Era relament forçós per a Colom buscar refugi a Lisboa o hi va anar per algun interès concret? El tracte rebut a Lisboa pel rei i, sobretot per la reina, demostren una relació anterior força intensa que hom diria quasibé familiar. Cal parar esment que en la seva estada a Lisboa Colom va ser hostatjat a casa del prior de Crato. Per què es va escollir

la llar d'aquest alt dignatari? Si es demostrés feaentment que el prior do Crato va lluitar a la guerra civil catalana durant el regnat de Pere IV de Portugal amb el comte d'Abranxis, els Almada, Almeida, Eanes, Raposa, etc., la relació de Colom amb Portugal quedaria molt més clarificada.

Però pel que fa referència a la difusió de la nova del descobriment d'Amèrica, no sembla que aquesta hagi estat difosa des de cercles portuguesos de forma especial amb l'excepció de les conseqüències que hagués pogut tenir l'ambaixada portuguesa al papa Alexandre VI si els Reis Catòlics no ho haguessin fet al mateix temps.

En canvi va ser de Lisboa d'on Colom va enviar les tres cartes que sí tingueren un paper de primer ordre en la difusió de la nova del descobriment de noves terres enllà del mar oceànic.

Les tres cartes del descobriment

La primera cosa que deuria fer Colom en arribar a Lisboa va ser la tramesa d'un correu que portava las tres cartes dirigides als Reis Catòlics, a Gabriel Sánchez i a Lluís de Santàngel. Les cartes les va enviar a Barcelona i consta que el dia 9 de març ja havien arribat a la ciutat comtal. A Colom li corria pressa, no només perquè era el primer en donar-los-hi la notícia, sino per poder gaudir de la protecció reial en cas de que la rebuda dels reis portuguesos no hagués estat prou cortès.

Aquestes tres cartes i el fet que la cort dels reis es trobés a Barcelona es van convertir en l'epicentre de difusió del descobriment d'Amèrica que es faria per dues vies diferents:

A- Cartes particulars de personatges important que estaven al voltant de la cort reial, als seus senyors, o bé notificacions oficials dels ambaixadors destacats a la cort dels Reis Catòlics.

B- Impressió en els tallers de Pere Posa de Barcelona, a tall de diari, de la carta de Colom a Santàngel, i tot seguit, impressió d'una còpia de la carta a Gabriel Sánchez a Roma.

Sobta molt el fet que el correu hagi tardat només quatre o cinc dies de Lisboa a Barce-

lona i encara sembla més estrany que un dels personatges italians que en aquell moment estaven a Barcelona, Annibale Zennaro, pogués escriure una carta al seu germà el mateix dia 9 de març dient-li que havia vist una carta (segurament la de Lluís de Santàngel) en la que "un tal Colomba" havia trobat l'orient navegant pel ponent. Altres cartes com les de Pere Màrtir d'Anghiera o les dels còsols de la ciutat de Gènova transmeteren ràpidament la notícia, tot i que no hi varen donar gaire importància.

Com podem veure, la notícia del descobriment d'Amèrica es va difondre per Europa (sobretot a Itàlia), molt abans que Colom arribés a Barcelona a mitjans d'abril. Sembla evident, si tantes persones estaven al corrent del fet, que la notícia no es va voler amagar o guardar com a secret d'estat. En realitat no hagués tingut sentit una postura d'aquesta mena, quan l'*enemic* potencial més important del cas, Portugal, n'havia estat assabentat directament per boca del descobridor.

A partir de les noves epistolars i, sobretot, de la difusió de les cartes impreses a Barcelona i Roma, és com es va anar difonent la notícia per tota Europa. Sembla, però, que, a l'inici, la difusió de la nova es va fer en cercles molt restrictius dels poders polítics i culturals dels diferents països. Diferents autors assenyalen que només deu anys més tard i, gràcies a tot el conjunt de les expedicions posteriors, el fet de l'existència d'un nou continent va ser familiar a tots els europeus.

Amèrica per a Castella

Tot i així cal fer una anàlisi més aprofundida de la divulgació del descobriment d'Amèrica des de Barcelona. En primer lloc sabem que Colom va enviar, ultra la carta als Reis Catòlics, només dues altres cartes, pràcticament idèntiques a la primera, a dos alts funcionaris de la Corona d'Aragó. Al nostre entendre, i sembla cosa elemental, Colom escriu a aquests dos personatges en agraïment pel suport rebut, sense el que segurament Colom no hagués anat mai a la descoberta del llevant pel ponent. No va ser per atzar que Colom escrigué aquestes dues cartes i nosaltres considerem que es tracta de la demostració més palpable que el descobriment d'Amèrica fou deguda a la decisió i empena dels alts funcionaris de la Corona d'Aragó. Això queda reblat pel fet que, el contracte del descobriment d'Amèrica, Colom el fes amb l'administració de la Corona d'Aragó. Per la tramesa d'aquestes dues cartes a Sánchez i a Santàngel comprovem, doncs, el gran paper i interès del *pool* d'empresaris-funcionaris catalano-aragonesos per tirar aquesta empresa endavant. Fins als primers moments després de la descoberta sembla clar que la

Corona d'Aragó havia tingut un paper important en l'afer americà i es pensava que el continuaria tenint.

Però la postura de la parella reial no era pas favorable a la participació dels súbdits de Ferran en l'empresa de les Índies. Molt abans del retorn victoriós de Colom ja es poden observar fets claríssims per tal de lligar el destí d'Amèrica a Castella. Poc després que se signessin les Capitulacions de Santa Fe amb l'administració catalano-aragonesa, ràpidament apareixen unes confirmacions emeses per la cancelleria castellana. Hom es pregunta, quina necessitat hi havia de confirmar una cosa que ja estava discutida, pactada i signada? No era el resultat d'una sorda baralla entre els poders fàctics de les dues administracions?

Si la millor explicació que donen els historiadors castellans per explicar el fet que les Capitulacions es fessin amb l'administració catalana és el pur atzar (Consuelo Varela en la seva conferència de 14 de gener de 1993), ¿com és que no es van deixar també al "pur atzar" tots els tràmits administratius relatius a la preparació del segon viatge de Colom? En aquest cas, si hagués existit una permeabilitat tan gran de caràcter utilitari en l'ús de les diferents administracions, tots els documents haguessin hagut de sortir i registrar-se a la cancelleria de Ferran. En canvi és ben sabut que hi va haver un interès polític claríssim i tot es va fer des de la part castellana tot i estant tots els protagonistes a Barcelona.

El silenci oficial

Mentre la notícia de la divulgació del descobriment del Nou Món des de Barcelona es feia a través del sistema més ràpid i efectiu de l'època com fou l'impremta, sobta el silenci amb què els diferents dietaris dels organismes públics catalans han tractat l'estada de Colom a Barcelona. Aquest estrany fet ha estat interpretat de moltes maneres:

A. No es tracta per què Colom no va estar mai a Barcelona. Aquesta explicació ha estat rebatuda completament i de forma definitiva per Rumeu de Armas.

B. Els reis reberen Colom fora de Barcelona (a Sant Jeroni de la Murtra, per exemple) i la notícia no va interessar.

En canvi, sí que es va registrar el bateig dels indis a la Catedral de Barcelona, i un impressor va trobar que el tema interessava prou per fer una edició de la carta en català i un altre en castellà.

C. Per decisió reial es va prohibir fer cap menció d'aquest fet per tal d'evitar cap veïtat dels alts funcionaris de Catalunya-Aragó envers l'empresa americana.

De les tres possibilitats, la darrera ens sembla la més versemblant. No acceptem la versió de la història que diu que no es va tenir consciència de la importància del descobriment fins molt més tard. Bé es varen fer esforços realment impressionants per negar qualsevulla ingerència de Portugal!

El poder i la premsa

Ara diem que passa allò que veiem a la televisió. Fins fa poc la història era el que estava escrit als diaris o als llibres. I per aquesta raó el poder sempre ha manipulat els mitjans d'informació.

En el mes d'abril de l'any 1493 hi va haver una lluita soterrada a Barcelona. Per una banda hi havia els funcionaris-empresaris de la Corona d'Aragó que, ja que havien estat el motor del descobriment d'Amèrica volien poder participar en els possibles beneficis de l'èxit de l'empresa. Per l'altre bàndol tenim a l'administració castellana amb els Reis Catòlics al front que volen que tota acumulació nova de poder es quedi sempre en mans castelleses, entre moltes raons per poder fer front a un possible perill de ponent, Portugal. La malfiança era tan gran respecte al catalans (les seves raons de pes tenien) que els reis no volgueren mai admetre una coparticipació dels dos regnes en l'empresa americana. El resultat final és prou conegut quan la malfiança es torna prohibició clara i rotunda de Castella contra tots els súbdits de la corona catalano-aragonesa per anar a les Índies.

Però l'abril del 1493 encara hi havia una braça de força a Barcelona que es pot llegir a través del control de la divulgació del descobriment d'Amèrica. Entenem que la publicació de la carta a Lluís de Santàngel, en català i en castellà, per Pere Posa a Barcelona té un doble sentit. En primer lloc és donar a conèixer una gesta que han fet els Reis Catòlics, perquè quedi clar enfront de Portugal i això ja els hi estava bé als nostres sobirans. Però, en segon lloc, és fer copartícep a tots els barcelonins i catalans de l'empresa americana. Una difusió del fet que els reis, "els nostres reis que ara estan a Barcelona", han descobert unes noves terres, volia assegurar que els vassalls d'aquests reis tindrien quelcom a veure amb aquestes noves terres. I això no era compartit pels "nostres reis".

Aquesta doble dimensió política de la difusió de la carta de Colom encara sembla més clara en l'edició romana. Per un costat convenia divulgar a la cort pontifícia que havien estat els Reis Catòlics i no Portugal els descobridors del Nou Món, però per l'altre comprovem que són subdits de Ferran el Catòlic, Leandre Coscó i Lluís de Corbera, aragonès i català respectivament, qui diuen que Ferran és el senyor d'aquestes noves terres, Ferran, el rei d'Aragó. Això ho diuen a la primera edició. La segona edició romana ja diu que els reis són Ferran i Isabel. I finalment les butlles papals del valencià Roderic de Borja adscriuen Amèrica només a Castella. La llarga mà i control de la diplomàcia ferrandina ho havia arreglat tot perfectament com volia el rei: El poder era acumulat només per Castella.

L'edició de les cartes de Colom a Santàngel i a Sánchez, a Barcelona i Roma respectivament, varen ser promogudes pels funcionaris del regne d'Aragó? ¿Es tracta d'un dels primers casos històrics en què la premsa vol establir un *status-quo* d'uns fets històrics diferent del que es vol forçar des de les esferes del poder? Ens trobem davant d'un cas de rebel·lió contra un silenci oficial? La difusió de les cartes impreses a Barcelona va ser feta d'amagat del poder? Considerem que no és forassenyat contestar afirmativament a totes aquestes preguntes. Si més no, és l'interpretació més coherent de tot el que va passar a Barcelona al voltant de la tornada de Colom. Que durant l'estada de Colom a Barcelona hi va haver una negociació fortíssima per clarificar l'*affaire* americà ens sembla evident. Quin significat tenen sinó les paraules de Colom a la Reina Catòlica: "Las llaves de mi voluntad, yo se las di en Barcelona"? No es tracta d'una autèntica rendició davant les exigències d'Isabel?

La premsa va jugar un paper decisiu en la divulgació de la Carta de Cristòfol Colom en la que descriu el descobriment i les característiques del Nou Món. Després d'aquesta curta reflexió potser podem considerar l'edició de Pere Posa com la carta de naixement del *Quart Poder*, molt abans de que el Poder, en majúscules, es transformés en una trinitat.

Els misteris de Barcelona i el silenci de Gènova

per Caius Parellada

El binomi Barcelona-Colom ha estat durant molt de temps per a la historiografia, no pas un sol misteri, sinó tot un enfilall de misteris.

Com a tals citarem en primer lloc el de la vinguda del gran navegant a la ciutat comtal i reial i, segonament, el de la data en què hi va arribar. A hores d'ara, però, la realitat de la vinguda i sojorn del descobridor a Barcelona —que per a certs historiadors apareixia com un fet dubtós, —per les raons de què més avall farem esment—, ja no es discuteix per ningú i és cosa comunament admesa, amb algunes matisacions sobre el lloc i el caràcter, més o menys solemnia, de la recepció reial i popular. Allò que, tanmateix, és encara controvertit, és la data en la qual Colom, fent fi al seu periple descobridor anà a Barcelona i es presentà davant els reis.

En aquest darrer punt les opinions continuen essent discordants, i mentre que les de caire oficial —del genovisme italià i espanyol i de l'ensenyament comú— endarrereixen el succeís de mitjan abril fins a mitjans de maig de l'any 1493, les fonts més versemblants ens signen el dia 3 d'abril del dit abril com a data, no pas aproximada, sinó ben precisa. Així ho afirmen, per exemple, López de Gomara (*Historia General de las Indias*), contemporani a Colom; Monfar, arxiver de l'Arxiu Reial de Barcelona, del segle XVIII, (*Catàleg o Memorial dels Consellers de Barcelona*); el canonge barceloní Jaume Ramon Vila, del mateix segle; i encara es poden adduir el testimoniatge de l'erudit Serra i Postius, del segle XVIII i el de l'eminent P. Fidel Fita, finat el 1917, que en el seu *Panegíric de la Immaculada Concepció* afirma que "Cristòfol Colón (sic) de retorn del seu primer viatge aportà sis indis a Barcelona el tres d'abril i fou rebut amb mostres de gaubança pels Reis Catòlics, que posaren a l'antic *hospitium canonicale*, vora el carrer de la Canonja, com és a veure al llibre de deliberacions capitulars que es conserva a l'arxiu de la catedral."

Ara potser fora adient referir-se a un altre petit misteri, el del bateig dels sis indis que, segons que sembla, foren els que van arribar vius a Barcelona duts per Colom. Es tracta d'un fet que també ha estat negat o posat en dubte. Ara bé, el citat Jaume Ramon Vila escriu sobre aquest punt en un capítol del seu llibre en quatre volums *Armoria* (en transcripció de Serra i Postius) el següent: "Proseguiren après estes empreses i conquestes los Reis Catòlics Don Ferran i dona Isabel, al temps del descobriment de les Índies i món nou, que no es poca honra per aquesta nostra Corona d'Aragó i amb indústria i ajuda sua se conquistaren estes Índies orientals i occidentals; i en Barcelona se proveí a Colon (que fou qui descobrí estes Índies) de 17 milia ducats, que es prengueren prestats de Lluís de Sant Àngel, escrivà de racions dels reis Catòlics, com consta per escriptures recondites en lo racional de Barcelona. . . . L'empresa li reisqué amb gran gust

dels reis, los quals estant en Barcelona arribà en ell lo dit Cristòfol Colom tornant de aquesta empresa i aportant a imitació dels exploradors de la terra alguns aussells, fruits i mostres de l'or i plata que per allí hi havia i més avant aportà sis indis, si bé los quatre se moriren per lo camí; però los sis amb tot lo demás de les mostres de la riquesa i abundància de aquella terra arribaren a Barcelona a 3 de abril de l'any 1493; i los sis indis que arribaren vius a Barcelona se convertiren a nostra santa fe catòlica i foren batejats en ella, essent los padrins en lo baptisme los mateixos reis Catòlics i el príncep D. Joan, son fill, com consta tot (a més de les escriptures que en lo racional i reial arxiu de Barcelona i de la casa de la ciutat hi ha) per alguns autors de aquell temps, en particular per lo Dr. Gonsalo Illescas, lo qual en la 2ª part de sa *Historia Pontifical* (cap. 22, llibre 6) aporta la major part del que fins assí se ha dit".

Tornant ara al tema del temps de l'arribada de Colom a Barcelona, i en relació amb les versions al·ludides decantades a una arribada més tardana que no la que hem indicat, gosem dir que aquelles versions no es basen pas en documents que en siguin proves, sinó tan sols en conjectures, les quals no constitueixen altre que mers supòsits, com s'esdevé en els casos de Ballesteros-Beretta i de HARRISSE. El primer, en decantar-se per una data tardana, ho infereix de la lletra reial a Colom expedida a Barcelona el 30 de març de 1493, en què l'acuiten a venir promptament i tantost a la ciutat on ells estan i també del temps que implica la tramesa de la lletra i el consegüent viatge de Colom. Com es pot col·legir, la dita lletra no prova gens ni mica que el descobridor no pogués ésser a Barcelona el dia 3 d'abril, ja que és ben clar que no freturava de cap llicència ni de cap injunció reial per venir-hi i, d'altra banda, consta fefaentment al seu propi *Diari* de navegació -dia 15 de març- que ell "acabava agora esta escritura, salvo que estava de propósito de ir a Barcelona por la mar, en la qual ciudad le davan nuevas que Sus Altezas estaban". És a dir, que Colom, ja de bella arribada manifestà el seu desig de traslladar-se a Barcelona i és segur, doncs, que no va esperar cap missiva dels reis.

I pel que fa a HARRISSE, la seva opinió d'una arribada de Colom a Barcelona en data endarrerida, és un mer supòsit derivat del silenci que els ambaixadors genovesos prop dels Reis Catòlics servaren sobre Colom i sobre la descoberta, tant en llur tracte amb els dits reis com en llurs comunicacions a la ciutat de Gènova.

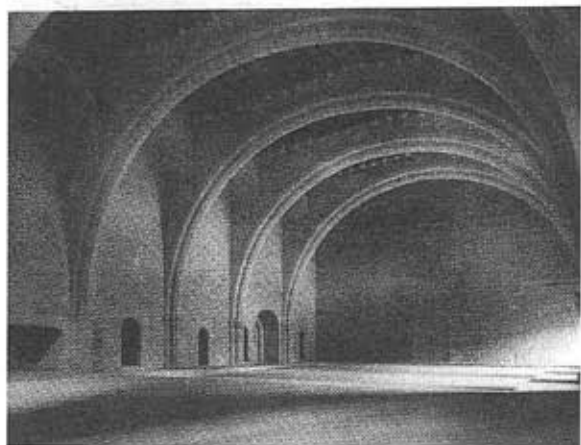
Llegim l'explicació de HARRISSE: "Colom no arribà a Barcelona fins després que Grimaldis i Marchesio se n'hagueren anat. Ho saberen, doncs, pels reis. La relació a Sanxis i a Santàn-

gel la pogueren conèixer en el text original espanyol però no s'emportaren a Gènova la versió llatina que un català L. de Coscó, havia fet el 29 d'abril de 1493, ja que llavors els ambaixadors ja eren partits feia dues setmanes". Ara bé, com que l'arribada dels ambaixadors genovesos a Barcelona, segons el *Diari* de la ciutat, fou el dia 10 d'abril susdit, HARRISSE fretura per a les seves finalitats dialèctiques, que Colom arribés a Barcelona més tard, no sols d'aquella data, sinó del temps de sojorn dels dits ambaixadors, que fou llarg, malgrat l'opinió gratuïta de HARRISSE.

Podem concloure, doncs, que ni el parer de Ballesteros-Beretta, així com tampoc les explicacions de HARRISSE no serveixen per demostrar una arribada de Colom a Barcelona en dates posteriors al 3 d'abril de 1493, car són d'una tendenciositat palesa: la de HARRISSE per justificar el silenci dels seus ambaixadors, i la de Ballesteros-Beretta, amb l'escurçament del sojorn colombí a la nostra ciutat, per mirar d'aiguallir el marcat i *sorprenent* caràcter català que comportava.

Resta encara entre els punts controvertits, per bé que d'un abast menor, el que es refereix al lloc on Colom fou rebut pels sobirans. Darreument ha pres relleu la versió que tal lloc fou el monestir de Sant Jeroni de la Murtra, als afores de Badalona, com molt bé ha proposat l'historiador Jaume Aymar Ragolta i així mateix el periodista Lluís Permanyer. Ara bé, sense cap intent de polemitzar ací, car és un punt que es troba comprès en el misteri de què tot seguit tractarem, sí que podem observar que l'estada llarga de Colom a Barcelona, -gairebé dos mesos- a la primavera del 1493, fa enterament plausible l'acollença reial al descobridor en l'un i en l'altre lloc, car no s'exclouen pas, a la ciutat de Barcelona i al monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Havem de comptar que l'interès dels monarques per l'enorme esdeveniment de

Saló del Tinell del Palau Reial Major, on, segons la tradició, els reis Catòlics reberen Colom

la troballa d'un món nou no es podia pas satisfer amb actes merament protocol·laris, ans els degué empènyer a la freqüentació del descobridor amb les corresponents recepcions. Això encara es veu més clar si esguardem que fou a la ciutat cap i casal on va començar l'aparellament de la segona expedició a les terres novellament descobertes. En fi, pensem també que els reis no degueren pas romandre al dit monestir de faisó seguida, sense desplaçaments a Barcelona, en la qual ciutat la solució de diversitat d'afers els havia de cridar, i ultra tot això, hem de considerar que Santa Maria de Badalona era una de les parròquies compreses "de Mongat entro al castell de Fels e de Coll de Finestrelles entro al Coll de Sagavarrà e del Coll de Cerola e de Vall Vidrera entro dins la mar dotze lliguas", o sia dins el territori de la jurisdicció màxima de la ciutat, segons l'usatge *Statuerunt et am*.

Després de l'exposat, convé de prestar atenció que encara queda, en la qüestió barcelonina del gran navegant, el del silenci dels mitjans oficials de l'època. És pla sabut que ni el Dietari de l'antic Consell de Barcelona ni el de la Generalitat ni les cròniques catalanes contemporànies no donaren compte de la vinguda de Colom a Barcelona. Un tal insòlit silenci, que alguns historiadors han intentat a tort d'explicar negant aquella vinguda, s'explica, tanmateix, perfectament, si s'assenyala el seu autor, que no fou altre que el rei Ferran el Catòlic, el qual, des de feia ja tres anys –des del 1490– nomenava directament i personalment els consellers de la ciutat, tot bandejant el sistema tradicional. Aquests consellers imposats, com és lògic, estaven sotmesos a les injuncions i ordres del rei i si us plau per força havien de complir-les. Essent certa aqueixa supeditació dels consellers al rei i no essent explicable de cap més manera l'esmentat silenci dels mitjans d'informació de l'època, l'assenyalament del rei Ferran com a autor d'aquella omis-

sió, és inqüestionable. En conseqüència, ens trobem al davant d'una decisió de naturalesa política, és a dir, emanada del poder polític sobirà i dictada amb finalitats polítiques al servei d'interessos polítics.

I ací escau de demanar, quins eren aquests interessos. Doncs bé, la clau la trobem en la mateixa política reial desenvolupada ulteriorment, la qual fou de mig a mig contrària a la participació catalana, entesa en el seu sentit ampli, en l'epopeia descobridora, encara que l'episodi escandalós i manifiestat del segon viatge pugui fer creure el contrari. ¿I quins motius podia tenir la reialesa, tot servint tals interessos, per excloure de la informació pública catalana, tot referiment a Colom?

És obvi que es tractava de motius de caire interior, tant relatius al regisme de Catalunya i de tota la nació catalana, com del regisme de la monarquia plural del Reis Catòlics i que, per això, no es tractava de cap obligació convencional envers Portugal ni encara menys de cap suspicàcia en esguard de la mateixa nació, la qual tenia el seu propi espionatge i sabia prou bé l'estat de l'afer descobridor, ultra que la qüestió *barcelonina* de Colom no tenia res a veure amb els interessos portuguesos.

I aquests motius interiors no podien tenir cap altra fonament que la mateixa persona de Colom, que de tal manera es volia mantenir soterrada. En altres mots, la causa del tripijoc, ço és, de les ordres reials d'omissió, era la condició, la natura nacional i social de Colom. I si relacionem aquesta condició amb la política reial de silenci, no podem inferir-ne cap altra deducció sinó que aquella natura que hom s'entestava a desar no era altra que la catalana, la qual era l'única que els podia fer nosa en contraposar-se a la palesa i ja posada en execució política reial transoceànica. En resum, el silenci de Barcelona respecte al descobridor, imposat pel rei Ferran, constitueix un altre indicatiu de catalanitat de Colom.

I ara fóra potser el moment de comparar el silenci barceloní que acabem de comentar amb aquell dels ambaixadors Grimaldis i Marchesio que més amunt hem al·ludit, en ocupar-nos de l'opinió de HARRISSE en relació amb l'arribada de Colom a Barcelona: Sobre aquest punt escriu el citat autor: "Hom no podria esperar més que un *rapport* inèdit fet per Francesco Marchesio i Gian Grimaldis, ambaixadors de la República, que al moment que prenién comiat dels reis Ferran i Isabel el 1493, saberen dels mateixos reis la descoberta del Nou Món, si nogensmenys no tinguéssim ja aquest *rapport* en els comentaris de Bartolomeo Senarega". És a dir, que sembla que els ambaixadors genovesos no comunicaren la nova de la descoberta a la República de Gènova. I Ulloa corrobora amb noves dades el text transcrit i

Porxos medievals del carrer del Consolat de Mar, a Barcelona

la conclusió del seu autor, també ve confirmada amb el documents publicats per Antoni de la Torre.

Ara bé, silenci per silenci, a Barcelona i a Gènova, quin significat tenen? A Barcelona, l'arribada de Colom era d'obligació, car era un ardit ocorregut a la mateixa ciutat i de més entitat que molts dels que acostumadament es continuaven als Dietaris de les grans corporacions. En canvi, per als genovesos el fet no passava d'ésser, malgrat la grandesa de la gesta, quelcom aliè a la seva missió diplomàtica. I per això mateix, la seva omissió en els comunicats a Gènova no revesteix la mateixa gravetat ni la mateixa transcendència que l'omissió referida en les publicacions catalanes. Nogensmenys, allò que es pot despendre dels escrits dels ambaixadors genovesos i del seu mutisme sobre Colom i la descoberta, és que poc pensaven que fos de llinatge genovès el personatge Colom que acabava d'aplegar a la cort llavors instal·lada a Barcelona.

De tal manera que mentre el silenci de Barcelona representa un signe de catalanitat, el silenci de Gènova no representa altre que una nova nota negativa per a l'imaginari Colombo.

La magnificada rebuda de Colom a Barcelona, segons Lamartine

per Pere Català i Roca

El cinquè centenari de l'arribada de Colom, triomfador, a Barcelona propicia la revisió dels textos que narren la rebuda que li dispensaran els Reis Catòlics trobant-se a la capital catalana. El silenci de les cròniques i dels dietaris barcelonins contrasta, evidentment, amb el testimoniatge de Gonzalo Fernández de Oviedo, posem per cas. Allò que volem reflectir ací és l'heurística que determina uns paràgrafs brillants eixits de la ploma del poeta francès Alphonse de Lamartine. Agreguem, però, que la *Vie de Colomb* escrita per Lamartine (qui, per cert, nat a Màcon el 1790, "porta d'abord, comme son père, le nom de Prat" llegim en una biografia seva) es ressent força de les circumstàncies de tipus econòmic que l'obligaven, per pagar els seus creditors, a escriure sense ni tan sols poder, en ocasions, rellegir l'escrit. Breu: Lamartine es valgué poderosament de la *Història de la vida i dels viatges de Cristòfor Colom* feia poc publicada per Washington Irving (al seu torn, beneficiat per la infatigable tasca de Fernández de Navarrete) i li era eficaç col.laboradora la pròpia muller, pertocant a la lectura de l'obra d'Irving. Aques-

tes notícies les trobem referides en el prefaci, a cura d'Antoine Velleman, que apareix a *Christophe Colomb*, per Alphonse de Lamartine, edició de Ginebra 1942, en la qual hi ha -a les pàgines 97 i 98- la descripció que segueix:

«Colomb est reçu triomphalement par la cour à Barcelone.

Isabelle et Ferdinand, informés du retour de Colomb par la message que leur amiral avait envoyé de Lisbonne, l'attendaient à Barcelone avec des ovations et des magnificences dignes de la grandeur de ses services. La noblesse des Espagnes y accourut de toutes les provinces pour lui faire cortège. Il y entra en triomphateur et en roi des royaumes à venir. Les Indiens ramenés par l'escadre, comme une preuve vivante de l'existence d'autres races humaines sur ces terres découvertes, marchaient en tête du cortège, le corps peint de diverses couleurs et orné de colliers d'or et de perles; les animaux et les oiseaux, les plantes inconnues, les pierres précieuses recueillies sur ces rivages, étaient étalés dans des bassins d'or et portés sur la tête par des esclaves noirs ou maures. La foule avide se pressait, les rumeurs fabuleuses couraient sur les pas des officiers et des compagnons de gloire de l'amiral.

Colomb, monté sur un cheval du roi richement caparaçonné, paraissait ensuite; une nombreuse cavalcade de courtisans et de gentilshommes l'escortait. Tous les regards se concentraient sur cet homme inspiré de Dieu qui avait soulevé, le premier, le rideau de l'Océan. On cherchait dans ses traits le signe visible de sa mission, on croyait l'y voir. La beauté de ses traits, la majesté pensive de sa physionomie, la vigueur de l'éternelle jeunesse jointe à la gravité des années déjà mûres, la pensée sous l'action, la force sous les cheveux blancs, le sentiment intime de sa valeur joint à la piété envers Dieu qui l'avait choisi entre tous, la reconnaissance envers ses souverains qui lui rendaient en honneurs ce qu'il leur rapportait

Dibuix de Pic. *Diario de Barcelona*, 24-III-1970

en conquêtes, faisaient en ce moment de Colomb, disent les spectateurs de son entrée à Barcelone, une de ces figures de prophète et de héros biblique sous les pas de qui le peuple jetait les palmes du prodige et de l'adoration. "Nul ne se mesurait à lui, disent-ils; tous sentaient en lui le plus grand ou le plus favorisé des hommes."

Isabelle et Ferdinand le reçurent sur leur trône, gardé du soleil par un dais d'or. Ils se levèrent devant lui comme devant un envoyé du ciel. Ils le firent asseoir, ensuite, au niveau de leur trône, et ils écoutèrent le récit solennel et circonstancié de ses voyages. À la fin du récit, que l'éloquence et la poésie qui découlaient habituellement des lèvres de l'amiral avaient coloré de son inépuisable imagination et allumé de son saint enthousiasme, le roi et la reine, émus jusqu'aux larmes, tombèrent à genoux et entonnèrent, comme une pieuse exclamation, le *Te Deum*, hymne de la plus grande victoire que le Tout-Puissant eût jamais accordée à des souverains.

Des courriers partirent à l'instant pour porter à toutes les cours de l'Europe la grande nouvelle et le nom triomphal de Colomb. L'obscurité qui avait jusque-là entouré sa vie se changea en un bruit et en un éclat de son nom qui remplirent la terre. La découverte du pauvre géographe de Cordoue fut l'entretien du monde.»

QUÈ CAL DIR DEL BAPTISME DELS SIS INDIS A BARCELONA L'ANY 1493 ?

per J. M. Martí Bonet

Arxiver diocesà de Barcelona

Hi ha una data que està fixada en la ment dels arxivers que hem tingut la sort d'encarregar-nos de la custòdia dels dolls documentals dels arxius eclesiàstics de Barcelona. El 3 d'abril (dimecres sant) de 1493. Cerquem en aquells dolls, amb gran delit, un testimoni que palesament demostrï un fet transcendent per a la història del nostre país i per a l'església barcelonina. Tanmateix —ho hem de confessar— no el trobem. Malauradament no hi ha rastre en cap sèrie documental de l'arxiu diocesà ni de l'arxiu capitular. Ens referim al possible baptisme de sis indis en la catedral de Barcelona, portats per Cristòfor Colom després del seu primer viatge. Cert que hi ha testimonis que ens donen la possibilitat d'aquest fet, com és la presència dels Reis Catòlics aquells dies a Barcelona i àdhuc l'audiència que aquests donaren a l'almirall Colom, que venia del primer viatge d'Amèrica. Però els arxius eclesiàstics i

les cròniques tan famoses de la ciutat silencien aquest fet tan important. La tradició —podríem dir— del baptisme dels sis indis i de l'audiència dels Reis Catòlics a favor de Cristòfor Colom és repetida certament, esculpida i pintada bellament per molts historiadors i artistes del segle XIX i àdhuc del segle actual. Però, sobre quin testimoni fidedigne ens podem recolzar? Sols n'hi ha un: Gonzalo Fernández de Oviedo en la seva *Història general i natural de les Índies*.¹ És suficient aquest testimoni? Quines garanties té? Coincideix amb altres testimonis del context històric? Tanmateix, cal transcriure el text complet.² Gonzalo Fernández ens diu:

«...Aquestas cosas de Indias (algunos) las han escrito desde España por oídas, pero yo dígo porque hablaré aquí [Gonzalo escribía des de L'Espanyola d'on n'era governador] de las de España desde las Indias [Amèrica]. Mas hay en ello lo uno e lo otro: porque aunque vivo acá [L'Espanyola] vi [com a testimoni ocular] lo que acaesció acullá [Espanya].

»Y porque no es fuera de mi propósito, digo que fué muy notable en España el año de mill e cuatrocientos e noventa e dos años; en el cual a los dos días del mes de enero tomaron los Católicos Reyes, don Fernando e doña Isabel, la muy nombrada e gran cibdad de Granada. El mismo año, en fin de julio, echaron los judíos de sus reinos. *El mismo año, viernes, siete días del mes de diciembre, un villano, natural del lugar de Remensa, del principado de Cataluña, llamado Juan de Cañamares, dió en Barcelona una cuchillada al Rey Católico en el pescuezo, tan peligrosa, que llegó a punto de muerte; del cual traidor fué hecha muy señalada justicia, no obstante que, segund pareció, él estaba loco, e siempre dijo que sí le matara, que él fuera rey.* Y en aquel mesmo año descubrió Colom estas Indias, e llegó a Barcelona en el siguiente de mill e cuatrocientos e noventa y tres años, en el mes de abril, a halló al Rey asaz flaco, pero sin peligro de su herida.

»Aquestos notables se han traído a la memoria, para señalar el tiempo en que Colom llegó a la corte, en lo cual yo hablo como testigo de vista porque me hallé paje, muchacho, en el cerco de Granada, e vi fundar la villa de Santa Fe en aquel ejército, e después vi entrar en la cibdad de Granada al Rey e Reina Católicos, cuando se les entregó; e vi echar los judíos de Castilla; y estuve en Barcelona cuando fué ferido el Rey como he dicho; e vi allí venir al Almirante, don Cristóbal Colom, con los primeros indios que destas partes fueron en el primero viaje e descubrimiento. Así que no hablo de oídas en ninguna destas cuatro cosas, sino de vista; aunque las escriba desde aquí, o, mejor diciendo, ocurriendo a mis memorias, desde el mismo tiempo escritas en ellos. Volvamos a nuestra historia.

»Después que fué llegado Colom a Barcelona, con los primeros indios que destas partes a España fueron, o él llevó, e con algunas muestras de oro, e muchos papagayos e otras cosas de las que acá [América] estas gentes usaban, fué muy benigna e graciosamente rescebido del Rey e de la Reina. E después que hobo dado muy larga e particular relación de todo lo que en su viaje e descubrimiento había pasado, le hicieron muchas mercedes aquellos agradescidos príncipes, e le comenzaron a tratar como a hombre generoso y de Estado, e que por el gran ser de su persona propia, tan bien lo merecía.

»Mas a mi parecer (so la protestación por mí hecha en el proemio o libro I), digo que en aquestas nuestras Indias, justo es que se tenga e afirme que fué predicada en ellas la verdad evangélica; y el primero en nuestra España por el apóstol Santiago, e después la predicó en ella el apóstol Sanct Pablo, como lo escribe Sanct Gregorio. E si desde nuestra Castilla se cultivó acá e transfirió la noticia del Sancto Evangelio en nuestros tiempos, no cesa por eso que, desde el tiempo de los apóstoles, no supiesen estas gentes salvajes de la redención cristiana e sangre que nuestro Redemptor Jesucristo vertió por el humano linaje; antes es de creer que ya estas generaciones e indios destas partes lo tenían olvidado; pues que *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum.*»

Llargament Gonzalo Fernández exposa la teoria que per mitjans miraculosos va arribar a Amèrica l'evangeli en el primer segle del cristianisme.³ Malgrat aquesta convicció, ell creu que és un tema que han de tractar els teòlegs («quédase esto a los teólogos, cuya es esta materia»). Els Reis catòlics —continua Gonzalo Fernández— feren un «grandísimo servicio en el descubrimiento destas Indias». I a Colom se li deu el que es torni a cultivar «donde hay tantos millones de ánimas, la sagrada pasión o mandamientos de Dios y de su Iglesia» canviant-se «tantas idolatrías e diabólicos sacrificios y ritos que en reverencia de Satánas se facían y donde tan nefandos crímenes y pecados se ejercitaban».⁴

»Yo, en la verdad, la principal causa de lo que en este caso puede haber mal subcedido, o no tan bien efectuándose como fuera razón, tampoco la quiero dar a los oficiales o ministros de tan sancta e pía obra como es doctrinar esta generación de indios, sino a ellos mismos, especialmente por su incapacidad y malas inclinaciones; porque es cierto que son muy raros, e aun rarísimos, aquellos que en tanta multitud dellos perseveran en la fe; antes deslizan della como el granizo de las puntas de las lanzas. Es menester que Dios ponga en esto su mano para que así los que enseñan como los

enseñados, aprovechen más que hasta aquí a la historia.»

Després d'aquestes disquisicions teològiques i d'honorança als Reis Catòlics, a la «nación española» i a Colom, retorna al relat del que va succeir el mes d'abril de 1493 a Barcelona:

«Seis indios llegaron con el primero Almirante a la corte, a Barcelona, cuando he dicho; y ellos, de su propia voluntad, e consejados, pidieron el bautismo; e los Católicos Reyes, por su clemencia, se lo mandaron dar; e juntamente con Sus Altezas, el serenísimo príncipe don Juan, su primogénito y heredero, fueron los padrinos. Y a un indio, que era el más principal dellos, llamaron don Fernando de Aragón, el cual era natural desta isla Española, e pariente del rey o cacique Goacanagari; e a otro llamaron don Juan de Castilla; e a los de demás se les dieron otros nombres, como ellos los pidieron o sus padrinos acordaron que se les diese, conforme a la Iglesia Católica. Mas a aquel segundo que se llamó don Juan de Castilla, quiso el príncipe para sí, y que quedase en su real casa, y que fuese muy bien tractado e mirado, como si fuera hijo de un caballero principal a quien tuviera mucho amor. E le mandó doctrinar y enseñar en las cosas de nuestra sancta fe, e dió cargo dél a su mayordomo Patiño; al cual indio yo vi en estado que hablaba ya bien la lengua castellana; e después, dende a dos años, murió.

»Todos los otros indios volvieron a esta isla en el segundo viaje que a ella hizo el Almirante; al cual aquellos gratisimos Príncipes Católicos hicieron señaladas mercedes, y en especial le confirmaron su privilegio, en la dicha Barcelona, a veinte e ocho de mayo de mill y cuatrocientos e noventa e tres.»

L'arxiver i historiador Mn. Josep M. Baucells afirma que aquest testimoni documental és «digne de tota credibilitat».⁵ Reflexionarem, però, sobre el context històric del fet ressenyat i sobre la credibilitat de l'autor (Gonzalo Fernández de Oviedo), així com sobre el silenci de les cròniques i d'altres fonts documentals. Cal, però, anotar que no es pot concretar el dia del baptisme (el dia 3 de febrer) ni el lloc de l'administració del sagrament (el cor de la catedral).⁶

La presència dels Reis Catòlics a Barcelona (o a Sant Jeroni de la Murtra) durant l'últim mes de 1492 i els primers mesos de 1493 és molt probable. Sabem que el 7 de desembre en celebrar a Barcelona una audiència pública als prohoms de la ciutat, el rei fou atemptat per Joan de Canyamars —aquell que Gonzalo diu que era un boig— amb una ganivetada. Ferran el Catòlic quedà molt malferit. La seva esposa, la reina Isabel, volia marxar tot seguit de Barcelona, però els consellers li brindaren sojorn en el monestir de Sant Jeroni de la Murtra

—molt proper a Barcelona—. Allà hi anaren els reis i Ferran el Catòlic pogué fer una completa convalescència. Com exposa l'historiador Mn. Jaume Aymar en el seu article «L'estada dels Reis catòlics a Barcelona el 1493» (en el present butlletí) Ferran i Isabel —conexedors que Colom havia descobert Amèrica— el 30 de març de 1493 van escriure a Colom a Sevilla, convidant-lo a venir ràpidament a Barcelona. Segons el diari de Colom o *Libro de navegación* ell volia anar a Barcelona per mar per veure els Reis Catòlics.⁷ Sembla que es pot demostrar que a finals del mes de maig d'aquell any els reis eren encara a Barcelona. Per tant, és molt versemblant que els reis rebessin Colom a Barcelona o a Sant Jeroni de la Murtra.

També hem estudiat la possibilitat de què el bisbe de Barcelona actués com a ministre en aquest problemàtic baptisme dels sis indis. Creiem que un fet tan important almenys hauria d'estar indicat a la sèrie anomenada *registra notularum communium* de l'arxiu diocesà. L'any 1493 n'era bisbe Pere Garcia, natural de Xàtiva i doctor en teologia per París, familiar del famós cardenal Rodrigo de Borja i que abans d'ésser nomenat bisbe de Barcelona (12 d'octubre del 1490) ho fou de la diòcesis d'Alès a Cerdanya. Tanmateix, no prengué possessió del bisbat de Barcelona, fins al dia 17 de juny de 1493.⁸ Aquí, doncs, el silenci és un argument indirecte positiu.

Si ens preguntem si el testimoni de Gonzalo Fernández de Oviedo és fiable, ens trobem amb arguments positius i d'altres negatius. Certament que Gonzalo, ultra ésser un testimoni ocular està molt vinculat als personatges, car ell era segons testifica «mozo de camara» del príncep Joan. Ambdós eren pràcticament de la mateixa edat: l'any 1493 Gonzalo tenia 13 anys i el fill dels Reis catòlics 15. Tampoc no es pot negar que Gonzalo té una prodigiosa memòria, tal i com es pot comprovar si tenim la paciència de llegir els 5 volums de la seva història general i natural de les Índies. En el mateix estudi realitzat sobre aquella *història* per Joan Pérez de Tudela Bueso es repeteix constantment que tenia una «memòria excepcional». Però en el relat del baptisme ens dona la impressió que és exageradament detallista i reiteratiu: una i altra vegada ens diu que ell ho va presenciar, que hi era present, que ho va veure, que se'n recorda perfectament.⁹ No és gens estrany reconèixer en Gonzalo un prototip d'home detallista; així ens explica molts detalls de Barcelona i àdhuc de la catedral. «A la parte que esta cibdad tiene el Mediodía, está la mar batiendo en ella, de forma quel río e la mar cercan la mitad o más parte desta cibdad. E a la parte del Poniente e del Norte está la tierra, donde se extiende más la población de hermosas calles, e muy bien ordenadas e

anchas, e tiene de parte de la tierra muy hermosos prados y salidas.»¹⁰ Tanmateix, sabem que quan escrivia el llibre de la seva «Historia general de las Indias» era al voltant de l'any 1550, per tant, ell tenia 73 anys i explicava fets succeïts uns 60 anys enrera. Això, certament, és negatiu quant als fets relatats especialment, ja que ens fa estar pendents d'un jove de 13 anys.

També considerem que si es produí aquest baptisme, els indis tingueren un temps molt reduït —escassament tres mesos—, no solament per preparar-se a la recepció d'aquell sagrament, sinó fins i tot per entendre el que deien els descobridors. Almenys cal dir que aquesta pràctica és ben diferent a la llarga catequesi que se'ls imposava als indis que es volien batejar.

Quant al silenci, cal afirmar com diu Mn. Baucells que «són molts els esdeveniments importants de la Seu que els documents de l'arxiu catedral silenciïen, com per exemple, l'inici de la processó del Corpus, ben conegut per un pregó municipal. L'estada dels Reis a Barcelona entre el 24 d'octubre de 1492 i el 3 de novembre de 1493, amb anades a Montserrat i Perpinyà incloses, va fer que estiguessin a la Catedral diverses vegades, de les que els llibres de l'arxiu parlen només de les despeses extres que s'originaren, com els rams donats al Reis el dia de la Santa Creu de maig, patrona de la Catedral, o bé el donatiu d'Isabel en diner i robes precioses per a la festa mariana de l'Expectació de la Mare de Déu, que ella hi instituí.» Però també cal dir que la importància d'aquest baptisme es mereixeria almenys algun esment en tantes i tan notables sèries arxivístiques dels arxius capitular i diocesà i de les cròniques de la ciutat. No hi ha res. És doncs, molt agosarat afirmar la *total seguretat* d'aquest fet, basant-nos sols pel testimoni d'un noi de 13 anys que escriví les memòries 60 anys després.

Per tot el que hem dit, la nostra opinió és que el baptisme de sis indis a Barcelona durant el mes d'abril de 1493 és un fet probable, però no segur.

1 GONZALO FERNÁNDEZ DE OVIEDO, *Historia general y natural de las Indias* (=Biblioteca de Autores españoles, 5 volums, n. 117-121) (Madrid, 1959).

2 GONZALO FERNÁNDEZ DE OVIEDO, *Historia general...*, vol. I, pàgs. 30-31.

3 GONZALO FERNÁNDEZ DE OVIEDO, *Historia general...*, vol. I, pàg. 30: «...Así que estos indios ya tuvieron noticia de la verdad evangélica y no pueden pretender ignorancia en este caso.»

4 GONZALO FERNÁNDEZ DE OVIEDO, *Historia general...*, vol. I, pàg. 31: «En esto se podría decir tanto, que en muchas historias no se pudiese acabar de relatar los méritos de los Reyes Católicos, don Fernando e doña Isabel, y de sus subcesores, por la continuación del sancto celo y obra para la conversión destas gentes. Porque, en la verdad, por su real voluntad y

expresos mandamientos e muy continuado cuidado, siempre han proveido en el remedio de las ánimas des- tos indios, y en el buen tractamiento dellos. Y si en este caso algo ha faltado, es a causa de los ministros; y no tiene la culpa otro sino el que acá viene por gober- nador o perlado y en esto se descuida; pero no tura más su negligencia de cuanto tarda de llegar a noti- cia de Cesar o de su Real Consejo de Indias, donde luego se provee con grande atención en el reparo y enmienda, como conviene.

- 5 Full mensual de la S. E. *catedral Basílica de Barcelona* n. 95, (abril, 1993): «Aquest esdeveniment —baptisme de sis indis a Barcelona el 1493— és conegut per un testimoni documental, únic sí però excepcional i digne de tota credibilitat per les seves circumstàncies per- sonals (de l'autor Gonzalo Fernández de Oviedo)».
- 6 El canonge Boada féu col·locar l'any 1943 en el bap- tisteri de la catedral la següent làpida: «Mense aprili a. D. MCDXCIII in huius Almae Cathedralis choro, Catho- licus Rege Ferdinando filioque Iohanne principe eos- dem e fonte lavantibus, sex primi indiani ex America a Christophoro Columbo abducti sacro baptismate renati sunt. Qui de hinc in patriam reversi missionariorum instar extiterunt ita Barcinonensis civitas primum chris- tianorum semen novis intulit mundi plagis quibus mater Hispania et linguam et leges suas erat datura».
- 7 *Diario de Colón*. El primer viaje de Cristóbal Colón (Madrid, 1943), pàg. 160.
- 8 D'aquest bisbe tenim molts documents custodiats a l'arxiu diocesà de Barcelona, especialment en l'esmen- tada sèrie «Comuns». També d'ell tenim un curiós procés contra els qui van assaltar el palau episcopal i des- prés d'un aferrissat combat en el qual hi hagué un mort, el van tenir durant una hora immòbil fins que vingué el veguer i l'alliberà. Aquest aldarull —en el que hi parti- ciparen més de 100 persones— succeí el dia 26 de juny de 1500. El procés ens aporta importants detalls de com era el palau episcopal i la presó que estava als soterranis del mateix. Pere Garcia té el seu escut, a la catedral, en la capella del palau i en l'escala prin- cipal del mateix palau. A l'escut es representa una garsa (equivalent a Garcia) sobre tres roques.
- 9 GONZALO FERNÁNDEZ DE OVIEDO, *Historia gene- ral...*, vol. I, pàg. 61 torna a afirmar el seu testimoni: «Mas porque, para lo que se espera proseguir ade- lante en la historia, conviene que se diga qué reyes o príncipes tenían el señorío desta isla de Haití, que agora llamamos Española, digo que aquí hobo (segund yo supe de los testigos que tengo alegado, e por las memorias que yo he copilado desde que en Barce- lona, año de mill y quatrocientos e noventa y tres, vi los primeros indios e a Colom en la corte de los Reyes Católicos), cinco prefetos o reyes, que los indios lla- man caciques, que mandaban y señoreaban toda la isla. Debajo de los cuales había otros caciques de menor señorío, que obedescían a alguno de los cinco principales. E así, todos cinco eran obedescidos de los inferiores que mandaban o eran de su jurisdicción e señorío, e aquellos menores venían a sus llama- mientos de paz o de guerra, como los superiores orde- naban, e mandábanles lo que querían. Los nombres de los cinco eran éstos: Guarionex, Caonabo, Behe- chio, Goacanagari, Cayacoa.»
- 10 GONZALO FERNÁNDEZ DE OVIEDO, *Historia gene- ral...*, vol. I, pàg. 77: «Y esto baste cuanto a los perla- dos, e fablemos en la propia Iglesia [de Barcelona]: la cual, demás de tener las dignidades e canónigos e racioneros que conviene, e todo lo demás concerniente al servicio del culto divino, es muy bien edificada en lo que está fecho, e acabada, será sumptuosa e tal que algunas de las catedrales de España no le harán ven- taja; porque es de hermosa e fuerte cantería, de la cual hay aquí asaz canteras o veneros de piedra junto a la

cibdad, en la costa deste río, quanto quieren. E así está aquesta cibdad tan bien edificada, que ningún pueblo hay en España, tanto por tanto, mejor labrado generalmente, dejando aparte la insigne e muy noble cibdad de Barcelona. Porque, demás deste aparejo grande que he dicho de la piedra, e toda la buena cal que al propósito de la fábrica es menester, hay muy singular tierra para tapieria, e hácese tales tapias, que son como muy fuerte argamasa. E así hay aquí muy buenas e muchas casas principales en que cual- quier señor e grande se podría aposentar; e aun algu- nas dellas son tales, que en muy buenos pueblos de los de España he yo visto la Cesárea Majestad apo- sentado en casas no tales, quanto a la labor dellas, y en muchas que en sitio e vista no se igualan con éstas.»

Opinió

Una opinió autoritzada sobre P. M. d'Anghiera i una apreciació sobre la titularitat de Colom com a Almirall

per Pere Català i Roca

La personalitat de Pere Màrtir d'Anghiera, l'autor de les famoses *Decades* on resalta per primera vegada l'expressió "Colonium ligurem", fa anys que ve essent estudiada pel professor genovès Ernesto Lunardi, notori hispanista i coneixedor de Catalunya, on compta amb diversos amics. En uns *Contributti alla biografia di Pietro Martire d'Anghiera*, publicats a Gènova el 1980, arran del Secondo Convegno Intern di Studi Americanistici, Lunardi comenta (p. 53, nota 143) textualment:

"Bisogna ricordare che per Pietro Martire la sua Spagna è la Castiglia, eroica e cristiana, e poca simpatia ha per l'Aragona, soprattutto per i Catalani, molto attaccati ai loro interessi e dediti più al commercio che alla guerra. Del resto castigliani erano i suoi più grandi amici, castigliana la sua Regina. Possiamo anche ammettere la componente culturale dei suoi antichi poeti latini."

Diguem, com de passada, que Ernesto Lunardi és, també, autor d'un interessant estudi sobre *Le "Capitulazione de Santa Fe: gli interessi dei Re Cattolici e dei genovesi nella creazione del titolo di "Almirante del Mar Oceano"*, publicat en "Atti del II Convegno Intern. di Studi Colombiani", Gènova 1977. Hi destaca, entre altres motius, que "Colombo in realtà può assumere la dignità di Almirante solo dopo che ha scoperto o conquistato isole o terra ferma"; i rebla: "Il titolo di Almirante del Mar Oceano gli viene dato dopo, e, francamente, a Lisbona egli dichiara di essere *Almirante de los Reyes de Castilla*."

Notes

Una anècdota del colombista tortosí Enric Bayerri (1882-1958)

L'explica així el malaguanyat Xavier Fàbregas, en el seu llibre *Catalans terres enllà* (Editorial Bruguera, S.A.; p. 36):

"Durant els dies de la nostra guerra, Bayerri es veié forçat a residir a Montcada i Reixac. Un vespre, l'oncle d'un amic nostre, que treballava en el torns de nit a la Companyia de les Aigües, tornava cap a casa quan sentí algú que cridava en uns horts propers. Eren dies trasbalsats i tot era com una gola de llop. El bon home es deturà prudentment i afinà l'orella per copsar el que passava. I vet aquí que pogué distingir la imponent figura de Bayerri eixint del mig d'un camp de blat de moro, que alcant la mà amb gest enèrgic repetia amb clam violent una i altra vegada:

-Perquè, senyors, Colom és tortosí. Perquè, senyors, Colom és tortosí.

Segons hom va saber després, l'historiador havia de donar una conferència al cap d'alguns dies: home molt curós de les seves coses, l'estava aprenent de memòria, i no havia trobat lloc més avinent que el que li oferia la solitud dels camps a mitjanit.

L'oncle del nostre amic, no cal dir-ho, va voler-se estalviar els aclariments i fugí com ànima que porta el diable."

Efemèrides

Cicle de Conferències a l'Arxiu de la Corona d'Aragó

Com a complement de l'exposició sobre temàtica colombina que va tenir lloc a l'Arxiu de la Corona d'Aragó s'hi donaren diverses conferències que incidien totes elles en els temes de l'exposició. Van ocupar la tribuna personalitats prestigioses coneixedores a fons de la temàtica de què es tractava, els noms de les quals ja denota la qualitat de les conferències; el pare Miquel Batllori, el Sr. Rafael Conde, el Sr. Geo Pistarino, el Sr. Pere Català i Roca i el Sr. Joan Vernet, tots ells sota la coordinació del Sr. Frederic Udina. Tant des del punt vista cultural com de l'històric i el de l'economia en l'època colombina, tots els conferenciants van aportar arguments molt valuosos i aclaridors. El nostre consoci Sr. Pere Català, el més lligat

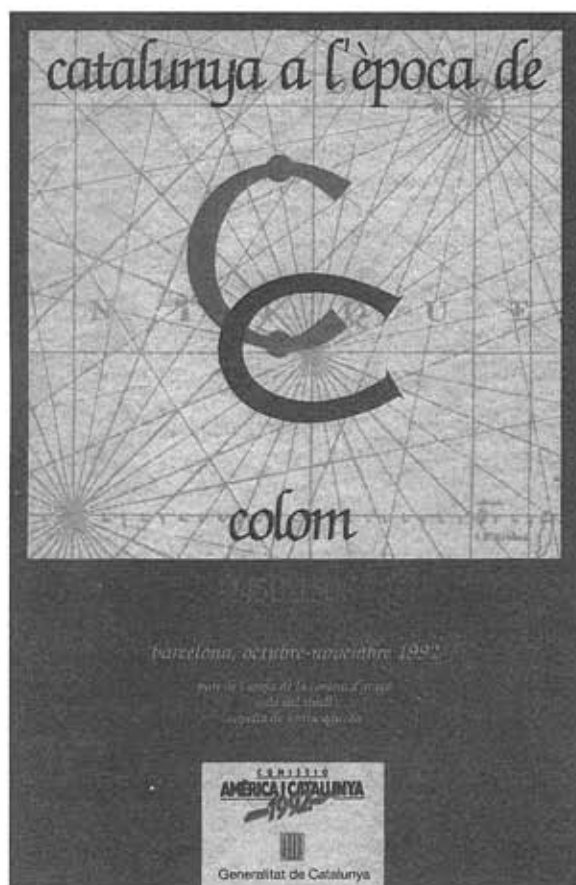
als problemes colombins i Catalunya, va desenvolupar el tema de "Els Colom a Barcelona", una exposició rigorosa, erudita i plena de suggeriments, tot referit als orígens i lligams de les diverses famílies Colom, sobretot lligats a la nostra Ciutat.

El Sr. Pere Català home avesat a la recerca en arxius i biblioteques, va establir els lligams entre les famílies Colom i les dels Santàngel, Margarit, Bertran i, anota molt preferentment, els Gualbes, que cal estudiar a fons pel que fa a les seves relacions amb Colom i tots els altres personatges que s'entrellacen amb ells. I sense oblidar els seus contactes dins el barri jueu de Barcelona, amb compres, vendes i permutes de cases i les seves relacions mercantils i, sobretot, marítimes. No hi ha dubte que el Sr. Pere Català va obrir nous camins a la problemàtica colombina amb les seves afirmacions, totes elles justificades per la documentació que va aportar. Sense fer afirmacions categòriques, com escau a l'historiador seriós mentre no es té el document probatori, el Sr. Pere Català sí que sap dirigir els passos cap allà on es poden trobar els contactes sense errors que fan de totes aquestes famílies els veritables personatges de la història colombina i els seus contactes amb Catalunya. Molts punts foscos, o poc estudiats de la nostra història, amb l'exposició del Sr. Pere Català poden prendre un camí ben diferent del que fins ara hem cregut. Podem dir que aquest cicle de conferències, ampliant l'exposició *Catalunya a l'època de Colom*, ha estat un veritable toc d'atenció sobre els enigmes de Colom.

Catalunya a l'època de Colom. Exposició

Amb motiu d'escaure's l'any 1992 el Vè Centenari de la descoberta d'Amèrica, la Comissió Amèrica i Catalunya 1992 va organitzar una Exposició a l'Arxiu de la Corona d'Aragó de temàtica colombina. Els organitzadors, al front dels quals hi era el nostre consoci Frederic Udina, van saber pouar, d'entre tants estudiosos, els materials que havien d'omplir els plafons de l'exposició, no oblidant que tantes teories bastides entorn dels temes colombins fossin reflectides en diversos documents exposats.

La visita a l'exposició no dubtem que va deixar en els visitants, escèptics a priori, un bon sabor de boca, ja que l'aspecte didàctic de l'exposició era allò que primordialment van cercar els organitzadors. Per mitjà dels perfectes plafons exposats, hom podia seguir els esdeveniments polítics, socials, econòmics, religiosos i culturals d'aquella època, que a l'exposició la trobem situada entre els anys

Programa de mà de l'exposició.

1450 i 1506, encara que a nosaltres ens hauria agradat que s'hagués allargat pels dos extrems. De tota manera, malgrat que hom pugui preferir alguna opció o una altra, hem de reconèixer, sobretot el Centre d'Estudis Colombins, que l'exposició haurà servit per apropar els ciutadans a la figura de Colom, l'home que va descobrir un Nou Món, tan lligat, per moltes raons, al món català d'aquella època. Alguns dels enigmes del Descobridor, si no una solució definitiva, sí que tenen en aquesta exposició molts indicis que menen cap a possibles solucions que fins ara no se sabien.

Els plafons amb els documents i estudis que s'hi mostren, descriuen aspectes de la història de Catalunya, des de tots els vessants, i aclareixen, al visitant no especialista, moltes vicissituds d'aquells temps i alguns punts foscos de la nostra història. Un molt ben elaborat esquema va distribuir els materials per tal que fossin perfectament assimilables, i alhora eren aplegats per temes ben definits que feien encara més planera la visió global de l'exposició. Una menció a part mereix l'aportació de diversos materials, maquetes de naus, estris mariners, llibres específics dels navegants, peces moltes d'elles valuoses que van fer d'aquesta exposició una efemèride digna d'una ciutat com la nostra i, per extensió, de tot Catalunya, marinera des de sempre.

Josep de Tàrrega

Presentada a Amèrica la tesi catalana sobre l'origen de Colom

En el marc de la commemoració internacional del descobriment del nou món, el Centre d'Estudis Colombins va poder presentar per primera vegada en un fòrum americà les tesis històriques que proposen una pàtria catalana per als foscos orígens de Cristòfor Colom. El *Third Catalan Symposium* organitzat pel Center for Catalan Studies de la Universitat Catòlica d'Amèrica, convidà un ampli grup d'estudiosos de totes les teories existents, on no hi va faltar una representació catalana, formada per Francesc Albardané, Nito Verdera i Jordi Gàlvez.

Divendres i dissabte, 23 i 24 d'octubre de 1992 van ser els dies escollits per l'organització del simposi que es realitzà en l'edifici de la facultat d'Arquitectura de la Universitat Catòlica, en ple centre de la ciutat de Washington. La trobada internacional, sota l'epígraf "*The catalan contexts of 1492. Subtexts of Discovery and conquest and origins of Christopher Columbus*", no se centrà únicament en la discussió a l'entorn de la personalitat del descobridor, i comptà amb un primer bloc d'aportacions sobre la dimensió catalana que interessa als estudiosos nord-americans. Bernat Metge, la presència catalana en el Nou Món, la conquesta de Mallorca, la política mediterrània catalana en la segona meitat del segle XV i l'àmbit cultural de la cort napolitana del Magnànim, foren els temes escollits respectivament pels conferenciats Geoffrey Ribbins, Peter Cocozzella, Larry Simon, Roberto J. González-Casanovas i Patricia J. Boehne. Tot i l'innegable interès acadèmic i erudit de les seves comunicacions, el debat sobre els orígens de Colom despertà una esportació i apassionament que galvanitzà la realització del simposi. Gràcies a l'extraordinària organització de la trobada americana i a l'eficient coordinació del director del simposi, Josep M. Solà-Solé, es produí un autèntic debat entre les teories allí representades, la genovesa que defensà Joseph M. Laufer, director de l'International Columbian Quincentenary Alliance, la portuguesa que va sostenir l'oficial de la marina nord-americana Eric Berryman, i la catalana, reportada pels membres del Centre d'Estudis Colombins de Catalunya. També van intervenir en la polèmica el president de la Washington Columbus Society, I. M. Sorkin, partidari de la teoria jueu-mallorquina, l'escriptor i ex-assessor de la CIA, Peter W. Dickson, defensor dels orígens grecs i eivissencs de l'almirall, el professor Charles J. Merrill, corresponent

americà del nostre Centre d'Estudis i E. Larson, cap de la Secció Hispànica de la Biblioteca del Congrés. Un cop exposades les comunicacions oficials del simposi, i davant d'un ampli grup d'assistents compost per membres de la colònia catalana de Washington, de la comunitat acadèmica de la universitat i de públic interessat per la figura del descobridor, va desenrotllar-se un extens debat. La tesi catalana, apuntada històricament per Francesc Albardané i per Nito Verdera provocà un animat contrast d'opinions on es remarcà la solidesa dels arguments defensats pels membres catalans. Els estudis lingüístics sobre els documents de Colom que denoten un gran coneixement de la llengua catalana, van ser reportats per Jordi Gàlvez, el qual, citant les aportacions de Nito Verdera pel que fa a la toponímia utilitzada per Colom, i els treballs de Caius Parellada i Josep M Castellnou, va concloure ressaltant la importància de la cultura i llengua catalanes en el perfil del descobridor.

La polèmica se centrà també en la dimensió jueva del gran almirall, i conferenciants i públic van poder intercanviar criteris sobre aquest vessant o sobre d'altres aspectes aportats anteriorment, en el decurs del simposi. La tesi catalana, però es va convertir en l'autèntica protagonista de l'interès general, no només per la vehemència dels nostres representants sinó per la novetat i solidesa dels treballs presentats davant de les teories clàssiques genovesa i portuguesa. Molts ciutadans nord-americans van mostrar la seva sorpresa en conèixer la teoria catalana, i com a mínim van poder constatar que existeix una -per a ells- nova teoria d'innegables atractius. Tampoc no hi va faltar qui, interessant-se per la figura de Cristòfor Colom va conèixer l'existència de la llengua i cultura catalanes, o va aprofundir en aquest coneixement.

El simposi americà constituí una excel·lent ocasió per a la promoció del Centre d'Estudis Colombins i per promocionar la cultura catalana. Gràcies a les gestions i constant interès del doctor Josep M. Solà-Solé i de la Fundació Paulí Bellet que dirigeix, els nostres representants van poder establir infinitat de contactes amb el món acadèmic de la ciutat de Washington. Gràcies al professor de llengua espanyola de la Universitat Catòlica, Francesc Franch, el nostre soci Jordi Gàlvez realitzà tres conferències a alumnes de l'esmentat centre sobre la figura de Colom i sobre la dimensió catalana de la seva figura. Cal assenyalar també l'interès mostrat pels membres de la Secció Hispànica de la Biblioteca del Congrés que posà a disposició dels conferenciants catalans les extraordinàries instal·lacions de la primera biblioteca del món i remarcar igualment el generós interès de la Comissió Amèrica i Catalunya

de la Generalitat de Catalunya que ajudà econòmicament els socis del nostre Centre que així ho van sol·licitar per poder presentar per primera vegada la tesi catalana dels orígens de Cristòfor Colom al nou món.

Bibliografia

Leibovici, Sarah.
Christopher Colomb Juif.
Defense et illustrations
Éditions Maisonneuve. Larose. Paris, 1986.

L'autora d'aquesta obra, traspassada fa poc, va néixer a Casablanca, professora d'espanyol, ha estat una recercadora apassionada de la Hispània jueva i del criptojudaisme. Amb el mateix interès científic, esmerçà el seu treball de recerca en la relació de Cristòfor Colom amb els seus contemporanis jueus expulsats de Castella per decisió de la Reina Catòlica.

La pròpia autora era descendent d'una de les famílies exiliades arran de la decisió reial. Tanmateix, sobre els seus avantpassats que es refugiaren al Marroc, ha publicat diverses obres.

L'obra que ressenyem constitueix un estudi seriós sobre la tesi de Colom jueu. Tot i situar el Descobridor originari en l'àmbit territorial de la Corona d'Aragó com una hipòtesi més que acceptable, allò que defensa com a innegable és la teoria de la pertinença de Colom al poble provegut.

En una primera extensa part, l'autora fa un estudi documental per passar a preguntar-se qui era Cristòfor Colom. Estudia, també, la relació del gran Navegant i els conversos i amb els mateixos jueus. Es deté amb especial atenció en aspectes per a ella de prou consideració com són el *Libro de las Profecias* i la signatura de l'Almirall. Quan escomet el primer viatge, n'estudia amb detenció els tripulants i treu conclusions innovadores del naufragi de la Santa Maria.

La segona part de l'obra la titula *El nou món de les imatges*, Sens dubte és la part més original d'aquest llibre treballat curosament com indiquen les nombroses notes a la fi de cada capítol. En l'estudi de les imatges en els gravats d'obres de l'època o posteriors, l'autora hi detecta lletres de l'alfabet hebreu i signes referits al judaisme. Les aportacions que Leibovici troba en la iconografia, en la revelació de les imatges, obren, segons l'autora, unes clivelles a la tesi més generalitzada, però, sobre la nacionalitat de Colom.

L'obra de Sarah Leibovici demana una lectura atenta tant per la seva originalitat en els plantejaments com en la pacient recerca que s'hi palesa.

Francesc Gualba i Martí

Décadas de la Historia de la Insigne y Coronada ciudad y Reino de Valencia.

**València, 1879.
Escolano, Gaspar**

El rector de la parròquia de Sant Esteve de València Mossèn Gaspar Escolano, va publicar a finals del segle passat (1879) les seves famoses *Décadas de la Historia de la Insigne y Coronada Ciudad y reino de Valencia*. La temàtica d'aquestes *Décadas* sembla molt diferent dels temes d'interès en els que centrem l'atenció els colombistes catalans, però vet aquí que espigolant aquí i allà podem obtenir algunes dades ben interessants.

En el capítol setè del segon tom s'explica la campanya de conquesta del rei Jaume I des d'Elx fins a Múrcia, tot fent una relació completa dels pobles dels voltants d'Oriola que se li rendiren. També hi ha una relació molt detallada dels cavallers dels seus regnes que l'ajudaren en aquesta campanya. Entre els capitans provinents de València, Mallorca, Tortosa, Reus i Lleida hi figura en Ferrer Colom. Caldria ara veure si es versemblant que aquest personatge fos el mateix que acabà sent bisbe de Lleida.

A la pàgina 215, tot parlant del llinatge *Catalán* que foren per molt temps els senyors d'Estivella, ens assabenta que un tal Ramón Català fou admès juntament a Guillem Colom pel govern de la *república* de València l'any 1321. Tots dos personatges eren considerats com a cavallers. Aquesta referència d'Escolano a un Guillem Colom relacionat amb un senyor d'Estivella és molt suggestiva per dues raons. En primer lloc per situar-nos un Colom dins de la noblesa a les primeries del segle XIV i en segon lloc per anar consolidant les dades facilitades per Carreras i Valls per les quals diversos Guillems Coloms de la branca de Barcelona foren senyors d'Estivella i de Beselga. Com que no sabem de quina font documental exacta va treure Carreras i Valls aquest lligam entre els Colom de Barcelona i aquests pobles del voltant de Murvedre (Sagunt), ens agrada trobar altres fonts documentals que convergeixin, encara que de forma molt tímida, amb aquesta línia d'investigació.

En el capítol XXIII, que tracta "De les persones i llinatges que poblaren la ciutat de Xàtia" hi figura un Bernat Colom al costat d'una llarga llista d'altres personatges on hi figuren una gran quantitat de persones del llinatge BORJA.

Però la lectura d'aquest llibre no ens resulta interessant només per l'aparició de tres personatges Colom (Ferrer, Bernat i Guillem) a la segona mitat del segle XIII i primera meitat del segle XIV, sinó que és especialment complet en quant a genealogies de famílies nobles o patrícies del regne de València, com són els Borja, Casanova, Boïl, Anglesola, etc. Són els descendents d'aquests llinatges que s'arrelen al regne de València en el temps de Jaume I els que trobarem després al voltant de Cristòfor Colom dos segles més tard.

També resulta molt aclaridor aquest llibre respecte al convent de Sant Jeroni de la Murtra de Gandia, ja que fou aquest el "convent-base" d'on sortí l'impuls fundacional de molts altres monestirs posteriors com foren el de la Vall d'Hebró a Horta o el de la Vall de Betlem, també dit de la Murtra, de Badalona.

Després de la lectura de moltes parts d'aquestes *Décades*, hom veu clar com el flux de la cultura catalana que s'imposa arran de la conquesta del regne al segle XIII, es torna refluxe cultural i d'esferes de poder en sentit contrari, del regne de València al Principat, durant el segle XV. La història colombina està immersa plenament en aquest moment històric i, és aquest fet, el que fa molt instructiu per tots nosaltres la lectura o consulta d'aquesta obra de Gaspar Escolano.

Francesc Albardané i Llorens

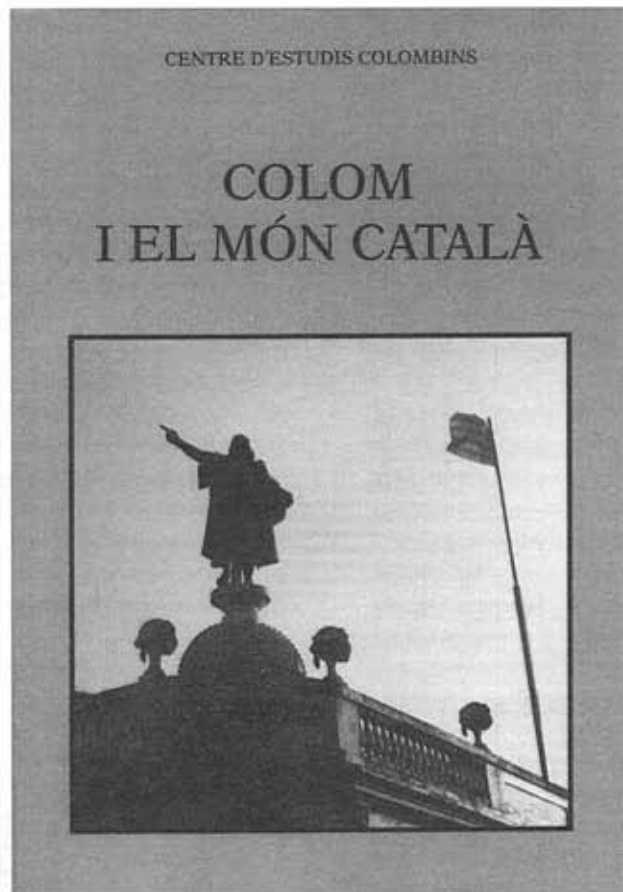
"Una veritable aportació històrica i rigorosa a l'estudi dels fets i aspectes que vinculen el Descobridor i la Descuberta amb la catalanitat.

Colom i el món català és una obra col·lectiva elaborada per experts i historiadors reconeguts sobre el tema.

Esdevé, sens dubte, un llibre que hauria d'ésser citat d'ara endavant quan hom vulgui tractar qualsevol dels àmbits referits a Cristòfor Colom.

L'obra conté els assaigs de trenta-cinc autors diversos que escometen, amb voluntat científica aconseguida, els diversos camps d'estudi que vinculen Colom amb els Països Catalans".

F. G. i M.

Editat per: Rafael Dalmau Editor - Barcelona

- *Una aportació científica i coherent de la figura del Descobridor.*
- *Un estudi dels camps diversos on Cristòfor Colom es troba vinculat, històricament, amb els Països Catalans.*
- *Una obra única sorgida dels Països Catalans que atreurà erudits, historiadors i interessats en la teoria catalana dels fets i de la vida de l'Almirall.*
- *Un llibre, l'edició del qual, ha merescut comptar amb el suport de la Comissió Amèrica i Catalunya.*